



ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

**ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

του Γεώργιου Καρακίτσου

Ξ2018095

**ΘΕΜΑ:**

«Η Queer θεωρία στη Λογοτεχνία και τη Μετάφραση: Η Ελληνική Queer ποίηση και οι α-ορατότητες της. Προτεινόμενες μεταφράσεις Νόα Τίνσελ.»

Επόπτες:

Νικολάου Πασχάλης

Κεντρωτής Γιώργος

Κέρκυρα, Μάιος 2024

«Η Queer θεωρία στη Λογοτεχνία και τη Μετάφραση: Η Ελληνική Queer ποίηση και  
οι α-ορατότητες της. Προτεινόμενες μεταφράσεις Νόα Τίνσελ»

## Περιεχόμενα

|                                                                                                                                                           |           |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>1. Αντί Προλόγου</b>                                                                                                                                   | <b>2</b>  |
| <b>2. Εισαγωγή</b>                                                                                                                                        | <b>3</b>  |
| <b>3. Η Queer Θεωρία στη Δυτική Queer Ποίηση</b>                                                                                                          | <b>4</b>  |
| 3.1 Η Queer Θεωρία: σκοπιμότητα, ιστορικές καταβολές και θεωρητικές αφετηρίες                                                                             | 4         |
| 3.2 18 <sup>ος</sup> αι. έως σήμερα: Δυτική Queer ποίηση και αναπαράσταση ταυτοτήτων φύλου                                                                | 9         |
| 3.3 Η Ελληνική Queer ποίηση του χτες και του σήμερα                                                                                                       | 15        |
| <b>4. Η Queer Θεωρία στη Μετάφραση: μεταφραστικές δυσκολίες και προβληματικές στην Queer ποίηση</b>                                                       | <b>20</b> |
| 4.1 Η μετάφραση ως Queer πράξις                                                                                                                           | 20        |
| 4.2 Μεταφράζοντας Queer Λογοτεχνία: γλωσσολογικές και πολιτισμικές προκλήσεις [camp γλώσσα, queer ιδιώματα, έμφυλες γλώσσες, αντωνυμίες φύλου (pronouns)] | 25        |
| 4.3 Μεταφράσεις ποιημάτων της Νόα Τίνσελ                                                                                                                  | 27        |
| <b>5. Αντί Επιλόγου</b>                                                                                                                                   | <b>38</b> |
| <b>Βιβλιογραφία</b>                                                                                                                                       | <b>39</b> |

## 1. Αντί Προλόγου

«Οι σιωπές μου δεν με προστάτευσαν. Η σιωπή σου δεν θα σε προστατεύσει», αναφέρει η Audre Lorde. Το απόφθεγμα της κάνω εναρκτήριο για την πτυχιακή μου εργασία που μόνο σκοπό έχει να «αποσιωπήσει» τη σιωπή και να «ξεστομίσει» σθεναρά το queer ενδεχόμενο. Οι δυτικές κοινωνίες αρνούνταν χρόνια να ασχοληθούν σοβαρά με τη σεξουαλικότητα και το φύλο. Από τον 18<sup>ο</sup> αι. κι έπειτα, οι θρησκείες, ο αδίστακτος πουριτανισμός και το ορισμένο από τη Φύση είχαν ήδη οδηγήσει στον περιορισμό της σεξουαλικότητας και τη σύλληψη της ομοφυλοφιλίας ως αμάρτημα και ποινικό αδίκημα. Η εν λόγω παράνομη σεξουαλικότητα και «το έκφυλο» βρήκαν απάγκιο μονάχα στις σκιές των δυτικών κοινωνιών. Όμως, «αυτός που δεν γνωρίζει τη σκιά του, συναντά τη μοίρα του», λέει ο Carl Jung, και η ειμαρμένη-αν υπάρχει πια-έφερε τις δυτικές τις κοινωνίες ως εδώ, στα χρόνια της μαρμαρυγής, του φανερού και της Queer ορατότητας, χάρη σ' εκείνους όλους που σαν τον Καβάφη θελήσανε να δώσουν φως και συγκίνηση σε όσους είναι σαν και τους ίδιους καμωμένοι. Ως μεταφραστής και άνθρωπος με queer βίωμα θεωρώ καθήκον μου να μεταφράζω τη φωνή και το φως καμωμένων σαν κι εμένα, γι' αυτό και στην εργασία μου απαντάται η ερευνητική συσχέτιση Μεταφραστικών Σπουδών και Queer θεωρίας, καθώς κι ενδεικτικά ποιήματα της queer Ελληνίδας ποιήτριας Νόα Τίνσελ (Βάγιας Κάλφα) μεταφρασμένα στην αγγλική. Είχε μπει το 2024. Έμαθα την ποιήτρια από τον καθηγητή μου. Ήταν ξημερώματα μιας Παρασκευής, και είχα ήδη παραλάβει την συλλογή. Τη διάβαζα πειραματικά, ώστε αν τελικά μου αρέσει, να αποπειραθώ να μεταφράσω ποιήματα από εκεί. Αφού τελειώσα την ανάγνωση, λοιπόν, έγραψα το εξής:

[Τίτλος] *Όζα στη πρόζα*

*Ξημερώματα Παρασκευής*

*Βάφω τα νύχια μου*

*Με το «Μακάρι να το είχα κάνει νωρίτερα»*

*τους κάνω αέρα*

*να στεγνώσει το πεντικιούρ*

*Σε πένθιμο χρώμα αυτό,*

*βιολετί.*

*Έβαλα και γκλίτερ*

*Λιγότερο πένθιμο*

*Το γκλίτερ αποσπά την προσοχή τους*

*Κάτι ξέρω που από όλες τις πληγές μου,  
αυτό μονάχα αναβλύζω*

Συνδέθηκα απευθείας με την ποίηση της Τίνσελ, και έκανα αυτό που κάνω πάντα: αντέδρασα στη δράση των ποιημάτων της, κι έτσι την κατάλαβα και λίγο καλύτερα. Η ποιητική δραστηριότητα των γραπτών της είχαν ήδη αντηχήσει στην μεταξύ μας συλλογική queer εμπειρία, στον αμάραντο νόμο της ταύτισης.

Η παρούσα πτυχιακή εργασία συντάχθηκε υβριδικά με βάση τις οδηγίες και τους κανονισμούς του Τμήματος Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας (ΤΞΓΜΔ) του Ιονίου Πανεπιστημίου, και δεν έχει σίγουρα ρόλο πολιτικό, διδακτικό και ακτιβιστικό, καθώς εξ' αρχής αυτό απαγόρευσα στον εαυτό μου να συμβεί. Αν μέσα στην εργασία βρείτε αναπάντητες ερωτήσεις κοινωνικοπολιτικού περιεχομένου, αυτό είναι γιατί θέλω όποιος/-α/-ο κοπιάσει να τη διαβάσει, να σκεφτεί δώσει τις απαντήσεις αυτόνομα. Άλλωστε, αλήθεια δεν υπάρχει μία, υπάρχουν μόνο πολλές θέσεις και απόψεις. Κλείνοντας τούτον τον λειψό πρόλογο θέλω σαφώς να ευχαριστήσω τους καθηγητές μου, και κυρίως τον κ. Νικολάου για την οριστικοποίηση του θέματος της πτυχιακής, την συνολική αρωγή του, και την εξαιρετική μας συνεργασία, καθώς και τον κ. Κεντρωτή και συμπατριώτη μου που κάθε μάθημα του όλα τα χρόνια της ακαδημαϊκής μου θητείας ήταν και μια σπονδή στη σκέψη.

## **2. Εισαγωγή**

Η παρούσα μελέτη επιδιώκει να εξετάσει την Queer θεωρία στη λογοτεχνία και τη μετάφραση, ανακαλώντας queer α-ορατότητες της λογοτεχνικής δυτικής νεωτερικότητας με ιδιαίτερη έμφαση στα Queer ποιητικά υποκείμενα των (Νέο)ελληνικών γραμμάτων από τον 18<sup>ο</sup> αι. μέχρι σήμερα. Ακόμα, παρατίθενται προτεινόμενες μεταφράσεις της ποιητικής συλλογής *Μακάρι να το είχα κάνει νωρίτερα* της Νόα Τίνσελ (Βάγια Κάλφα) στην αγγλική. Η Queer θεωρία εμφανίστηκε στα τέλη του 20<sup>ου</sup> αι. ως το αλλόκοτο και παράξενο εκείνο πεδίο μελέτης που αποδόμησε τον κατεστημένο ετεροκανονικό λόγο και συνέλαβε τη σεξουαλικότητα ως μια ρευστή και

πολύπλευρη κατάσταση, ενώ το φύλο ως ένα κοινωνικοπολιτισμικό σύμβολο. Παρά την κοινωνική αναταραχή που έχει προκαλέσει, η Queer θεωρία αξιοποιήθηκε ως κριτικό εργαλείο για πολλά queer άτομα του περιθωρίου που ήθελαν να διεκδικήσουν την ορατότητα τους (βλ. τρανς άτομα), καθώς και για πολλά queer λογοτεχνικά έργα που στην κριτική τους ανάλυση επισκιάζονταν χρόνια από ετεροκανονικές αναγνώσεις. Από τον Walt Whitman και τον Oscar Wilde έως τον Allan Ginsberg και το Andrea Gibson, από τη Σαπφώ και τον Καβάφη έως την Πάολα Ρεβενιώτη και τον Βασίλη Αμανατίδη, το Queer και η ομοφυλοφιλία εμφυλοχωρούν στην δυτική πραγματικότητα της λογοτεχνίας, παρά τις αρχικές αναγνώσεις που μπορεί να έγιναν υπό το πρίσμα της ετεροκανονικότητας. Ο τομέας της Μετάφρασης χρειάστηκε να συμβαδίσει. Οι μετα-αποικιακές και φεμινιστικές θεωρήσεις, καθώς και οι σπουδές φύλου ώθησαν μια «πολιτισμική στροφή» των Μεταφραστικών Σπουδών, με αποτέλεσμα να αναδιαμορφωθούν οι τρόποι και οι στρατηγικές μετάφρασης του Queer λόγου και της ρητορικής της σεξουαλικότητας. Μάλιστα, η πτυχιακή εργασία καταδεικνύει ότι το queer και η μετάφραση δεν είναι δύο εντελώς ασύνδετοι χώροι, αλλά τουναντίον η α-ορατότητα του μεταφραστή και η α-μεταφρασιμότητα των γλωσσών «συγγενεύουν» με την α-ορατότητα των queer αναπαραστάσεων και την queer α-προσδιοριστία, αντίστοιχα. Η σχέση Queer και Μετάφρασης αντιμετωπίζει μια σειρά γλωσσολογικών και πολιτισμικών προκλήσεων με την queer γλώσσα (π.χ. camp ιδιώματα) να μη βρίσκει αντιστοιχίες, και τις νέο-αντωνυμίες να μεταφράζονται δύσκολα σε γλώσσες με γραμματικά γένη. Η έρευνα κορυφώνεται με παράθεση ενδεικτικών κουιροποιημένων μεταφράσεων στην αγγλική από την ποιητική συλλογή *Μακάρι να το είχα κάνει νωρίτερα* της Νοα Τινσελ (Βάγια Κάλφα). Η ποίηση της ξετυλίγει το μίτο της ρευστής σεξουαλικότητας της, της ταυτοτικής απροσδιοριστίας της, και των τραυμάτων της και δίνει ορατότητα στην μέχρι τώρα ελλιπή εκπροσώπηση του λεσβιασμού στην ελληνόφωνη ποίηση.

### **3. Η Queer Θεωρία στη Δυτική Queer Ποίηση**

#### **3.1 Η Queer Θεωρία: σκοπιμότητα, ιστορικές καταβολές και θεωρητικές αφετηρίες**

Η Queer θεωρία αποτελεί ένα σύνθετο και εξελισσόμενο πεδίο μελέτης, το οποίο έχει επηρεάσει σημαντικά τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε το φύλο, τις ταυτότητες φύλου, και τη σεξουαλικότητα. Εμφανίστηκε στα τέλη του 20ου αιώνα και

ως κριτικό ρεύμα και ακαδημαϊκό εργαλείο αμφισβήτησε τη θεσμική διάρθρωση των δυτικών κοινωνιών ωθώντας μας να επανεξετάσουμε και να αποδομήσουμε κάθε κατεστημένο κανονιστικό λόγο και καθιερωμένη πρακτική, ακόμα και ιεραρχίες. Για παράδειγμα, «η οικογένεια, η συγγένεια, οι εντός των θεσμών αυτών έμφυλες λειτουργίες και τα πρότυπα σεξουαλικότητας που υπονοούν, τοποθετούνται στο επίκεντρο της εν λόγω κριτικής θεωρίας» (Τσακιστράκη, 2016: 134).

«Το queer είναι εξ' ορισμού οτιδήποτε ανοίκει προς το κανονικό, το νόμιμο, το κυρίαρχο». (Halperin, 1995: 62). Στην τρέχουσα αγγλική σημασία του αποτελεί το αλλόκοτο, το παράξενο, το περίεργο, το παράδοξο, το έως τώρα ανένταχτο. Παλαιότερα, θεωρείτο υποτιμητικός και ειρωνικός χαρακτηρισμός προς τα ομοφυλόφιλα άτομα, τα οποία και στιγματίζε κοινωνικά. Ωστόσο, οι θεωρητικοί της queer θεωρίας ιδιοποιήθηκαν τον όρο και του προσέδωσαν θετική συνδήλωση με σκοπό τη στρατηγική παρέμβαση στο περιεχόμενο των κατηγοριών του λόγου, και την αντίσταση στις κανονιστικές επιταγές που αυτές παράγουν. Σήμερα εννοείται ως μία γενική κατηγορία-ομπρέλα, η οποία «αγκαλιάζει» πολιτισμικά περιθωριακές αυτοκατανοήσεις της σεξουαλικότητας και της ταυτότητας του φύλου, αλλά και γενικότερα μη κανονιστικές συμπεριφορές και ιδεοληψίες που διαφοροποιούνται από τις κοινωνικές και θεσμικές δομές. Βέβαια, «οι έννοιες gay και queer αλλού είναι επάλληλες και αλλού δίστανται. Η ένταση ανάμεσά τους βρίσκεται στο πεδίο της κανονιστικότητας και της ταυτοκεντρικότητας» (Οταμπάσης, 2022: 42).

Από την αρχαιότητα έως και τον 18ον, αιώνα, επικρατούσε το μοντέλο του ενιαίου φύλου, της ενιαίας σάρκας με τον ισχυρισμό ότι «η γυναίκα δεν είναι παρά ένας άντρας με όρχεις και πέος, που βρίσκονται στο εσωτερικό του σώματός της, σε αντίθεση με τον άντρα» (Laqueur, 2013: 263). Την εποχή του Διαφωτισμού, παρόλο που αμφισβητήθηκαν παραδοσιακές, θρησκευτικές και δογματικές ιδεολογίες, η ορθολογικότητα (Φύση-Λόγος) και ο βιολογικός ντετερμινισμός ξεκίνησαν να δρουν ως δύο καταλυτικοί παράγοντες στη δημιουργία κανόνων και τυπικοτήτων που δικαιολόγησαν τη κατάχρηση στην άσκηση της εξουσίας και την καταπίεση των μειονοτήτων και των ευάλωτων ομάδων. «Το βιολογικό φύλο (άρρεν-θήλυ) χρησιμοποιήθηκε από ντετερμινιστές που επιχείρησαν να θεμελιώσουν τη «διαφορά» των φύλων σε γενετικές, ανατομικές και ορμονικές διαφορές και συνεπώς να νομιμοποιήσουν τις έμφυλες ανισότητες στη βάση αυτών των διαφορών» (Οταμπάσης, 2016: 10). Οι δυτικές κοινωνίες εξακολουθούν να αντιλαμβάνονται το βιολογικό φύλο

ως ένα δεδομένο της Φύσης και του Λόγου, το οποίο διχοτομείται δυαδικά σε *άρρεν* και *θήλυ* για να δηλώσει την βιολογική διαφορά: «την ορατή διαφορά των γεννητικών οργάνων και την συνακόλουθη διαφορά των αναπαραγωγικών τους λειτουργιών» (Evans, 2003: 12). Ωστόσο, σήμερα ομιλούμε και για το κοινωνικό φύλο.

Αμέσως μετά τον αιώνα του Διαφωτισμού και της Γαλλικής επανάστασης, το φύλο ξεκίνησε να αποτελεί ένα βιολογικό δεδομένο, αλλά κατέληξε ένα κοινωνικό ζητούμενο. Οι John Money (ψυχολόγος) και Robert Stoller (ψυχίατρος) ασχολήθηκαν ερευνητικά με τα ερμαφρόδιτα (intersex) και διεμφυλικά (trans) άτομα και κατέληξαν πρώτοι στο συμπέρασμα ότι: «γεννιόμαστε με ένα φύλο, ή πιο συγκεκριμένα με ένα έμφυλο σώμα, αλλά γινόμαστε άντρας ή γυναίκα αποκλειστικά σύμφωνα με την εκπαίδευση που λαμβάνουμε» (Οταμπάσης, 2022: 16). Στη συνέχεια, τα πρώτα διακριτά ρεύματα του φεμινισμού και του κουνστρουκτιβισμού, προβαίνουν στη διάκριση του βιολογικού φύλου (sex) και κοινωνικά κατασκευασμένου φύλου (gender), με την Ann Oakley να υποστηρίζει στο έργο της *Sex, Gender and Society* ότι «το κοινωνικό φύλο υφίσταται στη βάση του βιολογικού, και είναι μεν σταθερό και αμετάβλητο, αλλά το άλλο [το κοινωνικό] διαφέρει από κοινωνία σε κοινωνία, από πολιτισμό σε πολιτισμό». Ο πολιτισμικός επίκτητος καθορισμός του συμπυκνώνεται στην φράση της Beauvoir γυναίκα δεν γεννιέσαι, αλλά γίνεσαι» (Beauvoir, 1979: 293).

Εν τέλει, ο μεταδομιστικός φεμινισμός και ο μετα-στρουκτουαλισμός οδήγησαν στην αποδόμηση της διάκρισης βιολογικού-κοινωνικού φύλου κι έστρεψαν την Queer θεωρία και τις gay/lesbian μελέτες του '90, στην άναρχη έκβαση ότι «δεν υπάρχει μη κοινωνικό, προ-πολιτισμικό, ουσιοκρατικό έρεισμα, ούτε για το περί του αποκαλούμενου ως «βιολογικού» φύλου» (Τσακιστράκη, 2016: 135). Συγκεκριμένα, στη βάση των αποδομιστικών αντι-ουσιοκρατικών προσεγγίσεων του Jacques Derrida περί αποδόμησης των δυαδικών αντιθέσεων, η Αμερικανίδα μετα-μοντέρνα Judith Butler αντιτάχθηκε στη διάκριση βιολογικού-κοινωνικού φύλου ισχυριζόμενη στο έργο της *Bodies That Matter* ότι «το βιολογικό φύλο είναι εξαρχής κοινωνικό<sup>1</sup>, και ότι δεν

---

<sup>1</sup> Κατά τη Butler, «η ανακάλυψη του κοινωνικού φύλου είναι η διαπίστωση ότι το φύλο δεν αποτελεί δεδομένο της φύσης, αλλά ένα πολιτισμικό σύμβολο, το οποίο προκύπτει μέσα από την πολιτική ρήξη με την δυτική κοινοτοπία του φυσικού περιορισμού και την αποδόμηση της επιστημονικοφανούς της εκδοχής που προσδίδει στην έννοια του βιολογικού φύλου αναλυτικό περιεχόμενο» (Butler Judith, *Variations on Sex and Gender: Beauvoir, Witting and Foucault* στο S. Benhabid και D. Cornell (επιμ.) *Feminism as Critique: Essays on the politics of Gender in Late-C4apitalist societies*, Polity Press, Cambridge 1987).

είναι αυτό που είμαστε, αλλά αυτό που πράττουμε/επιτελούμε» (Οταμπάσης, 2016, σ. 14).

Η *επιτελεστικότητα* (performativity) του φύλου εισάγεται στο έργο της *Αναταραχή του Φύλου* ως έννοια, κατά την οποία η ταυτότητα φύλου δεν αποτελεί μια εγγενής σταθερή «ουσία», ούτε μια σειρά από χαρακτηριστικά, ούτε έναν «ρόλο», αλλά «ένα επαναλαμβανόμενο στιλιζάρισμα του σώματος, ένα σύνολο επαναλαμβανόμενων πράξεων μέσα σε ένα άκαμπτο ρυθμιστικό πλαίσιο, που παγώνουν με τον χρόνο προσφέροντας την επίφαση μιας ουσίας, θεμελιώνοντας μια φυσικότητα». (Butler, 1990: 61). Η κουλτούρα του drag παράσχει ορατότητα στην επιτελεστικότητα του φύλου και αποσταθεροποιεί την ετεροκανονικότητα. Έτσι, το φύλο, με τον κοινωνικό του χαρακτήρα, δημιουργείται από μια οργανωμένη κοινωνική επιτέλεση και αν αυτό διαφέρει από κοινωνία σε κοινωνία, δε νοείται να μιλάμε για αρρενωπότητα, θηλυκότητα, και κανονικότητα ως οικουμενικές καθολικές ουσίες σε όλους τους ανθρώπους, αλλά πρέπει να μιλάμε για αρρενωπότητές, θηλυκότητές, και κανονικότητές. Η queer επιτελεστικότητα έρχεται να εξυπηρετήσει την πολλαπλότητα των έμφυλων και σεξουαλικών ταυτοτήτων και η queer θεωρία εξυπηρετεί την συμπερίληψη (inclusiveness) τους. Αναντίρρητα, ωστόσο, η θεωρία στην πράξη έχει προκαλέσει μια θύελλα αντιδράσεων για τα «παραθυράκια» που αφήνει ανοιχτά στην αυτοέκφραση, με τον σύγχρονο κόσμο να αναστοχάζεται αν υπάρχουν (ή θα έπρεπε να υπάρχουν) τελικά όρια στην ταυτοτική φυλετική αυτοκατανόηση, εφήβους να υιοθετούν νέο-αντωνυμίες (neo-pronouns) όπως kitten/kittenself και να αυτοπροσδιορίζονται ως γάτες. Ακόμα, οι ριζοσπαστικοποιημένοι θεωρητικοί αποδομιστές οδηγούν τον σκεπτόμενο άνθρωπο να διερωτάται αν η ριζοσπαστική αντι-εξουσία αποτελεί τελικά μια νέα μορφή εξουσίας, και αν η woke LGBTQ+ κουλτούρα, επι παραδείγματι, συμβαδίζει οριακά με την Πολιτισμική Επανάσταση της Κίνας<sup>2</sup>, αυτή τη φορά με non-binary LGBTQ+ ακτιβιστές φρουρούς, αντί ερυθρούς. Υπάρχει ολοκληρωτισμός στην ακτιβιστική πολιτική της woke LGBTQ+ κοινότητας υπό το πρίσμα του επαν-οραματισμού και της επανάστασης; Είναι το βιβλίο της Butler το νέο

---

<sup>2</sup> «Οι μαζορέτες της woke ιδεολογίας με αριστερό και «προοδευτικό» πρόσημο θέλουν να επιβάλλουν στη Δύση ένα Έτος Ο, όπως έκαναν πριν από αυτούς οι Κόκκινοι Χμερ και οι ζηλωτές της Μαιοϊκής Πολιτιστικής Επανάστασης, καταστρέφοντας όλες τις κατακτήσεις της. Η προσπάθειά τους για πλήρη εξάλειψη του παρελθόντος αποτελεί το βασικό συστατικό της πολιτικής όλων των ολοκληρωτικών ιδεολογιών» (Γιώργος Πανόπουλος (2024, ψυχοθεραπευτής-δημοσιογράφος), *Η τυραννία της woke αίρεσης*, στην Εφημερίδα Η Εποχή, Ανάκτηση από <https://www.epohi.gr/article/49218/h-woke-koyltoyra-kai-o-politistikos-polemos-gyro-apo-aythn>).

μετα-αποικιακό «Κόκκινο Βιβλιαράκι» της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, αν σε κάθε κείμενο ΛΟΑΤΚΙ+ ακτιβιστών κάνει θεαματική *séance* το όνομα της;

Στο εν λόγω σημείο, ωστόσο, πρέπει να τονιστεί ότι χωρίς την κουλτούρα αφύπνισης (woke culture) πληθώρα από ρατσιστικές και μισογυνιστικές πράξεις θα έμεναν στην αφάνεια, δεν θα ξέραμε τίποτα για τον Τραμπ και τον Επστάιν και πολλά τρανς άτομα θα αναγκάζονταν να ανεχτούν περιπαικτικές εκφράσεις και ειρωνείες γύρω από το φύλο τους. Το θεωρητικό πλαίσιο της Queer θεωρίας και ο επιστημονικό-ακαδημαϊκός κύκλος που την παραδέχεται απέκτησαν έντονα πολιτικό και παρεμβατικό χαρακτήρα με την πάροδο των χρόνων, ώστε να επιτευχθούν διεκδικήσεις από ομάδες και κοινότητες queer σεξουαλικότητας και ταυτοτήτων φύλου που περιορίζονται από τους πολιτικούς όρους επιβολής της ετεροφυλόφιλης νόρμας (τρανς και non-binary άτομα). Η στράτευση προς κοινωνική αλλαγή είναι εμφανής σε όλους τους τομείς, συμπεριλαμβανομένου και της Λογοτεχνίας.

Μετά από εμβάθυνση στην Queer θεωρία και τις σπουδές φύλου και σεξουαλικότητας, παρατηρείται ότι πολλαπλασιάζονται οι έρευνες πάνω στην *κουιροποίηση* της ιστορίας<sup>3</sup> (queering history), και συναφώς της λογοτεχνίας. Οι ακαδημαϊκοί κριτικοί λογοτεχνίας βασίζονται στον διαχρονικό ιστορικισμό, «τη προσεγγιστική μέθοδο των κειμένων που επιτρέπει τη συνεχή επανερμηνεία τους, και αναγνωρίζει ότι τα κείμενα δεν είναι στατικά, αλλά αντιθέτως ταξιδεύουν χωροχρονικά» (Iremonger, 2023: 19). Όπως προτείνει ο Bengry, «η *κουιροποίηση* του παρελθόντος είναι μια πράξη του παρόντος» (Bengry, 2021: 52), και οι queer διαχρονικοί ιστορικιστές του παρόντος καλούνται να επαν-ερμηνεύουν απόκρυφες queer αφηγήσεις που μπορεί να επισκιάστηκαν στις ετεροκανονιστικές αναγνώσεις του παρελθόντος. Η Queer θεωρία χάραξε τον δρόμο στην ανάδειξη και διεύρυνση αυτού που αποκαλούμε σήμερα Queer Λογοτεχνία, χάρη στην οποία αποδεικνύεται η εσωτερικευμένη αναγκαιότητα του queer ανθρώπου, ήτοι του ανθρώπου που παρεκκλίνει του φυσικού και της νόρμας στο ασυνεχές της ιστορίας, να δώσει μορφή στην σιωπηρή και απύσχα φωνή του, επιδιώκοντας την ορατότητα της ύπαρξής του ως μια ακόμα φυσικότητα. Στη συνέχεια, για λόγους περιορισμένης

---

<sup>3</sup> «Τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και μέσα από το πρωτοποριακό έργο *Between Men* (1985) της Eve Kosofsky Sedgwick πρωτοεμφανίζεται η πρακτική που σήμερα ονομάζουμε *κουήρ αναγνώσεις* (queer readings ή, αλλιώς, queering)», και αξιοποιείται ολοένα περισσότερο ως εργαλείο ιστορικής κριτικής ανάλυσης. (Χαιρέτης, Σ. (2023). *Ξαναγνωρίζοντας τα πεζογραφήματα (1964-1974) του Γιώργου Ιωάννου*. Φρέαρ - Στο βάθος των Περιστάσεων. <https://mag.frear.gr/xanagnorizontas-ta-pezografimata-1964-1974-toy-giorgoy-ioannoy/>)

ερευνητικής έκτασης θα εστιάσουμε στα έργα Queer Ποιητών του Δυτικού πολιτισμού και των νεοελληνικών γραμμάτων με δείγματα από τον 18<sup>ο</sup> αι. και έπειτα.

### 3.2 18<sup>ος</sup> αι. έως σήμερα: Δυτική Queer ποίηση και αναπαράσταση ταυτοτήτων φύλου

Η λεσβιακή και ομοφυλόφιλη ποίηση έχει προϋπηρεσία αιώνων. Στο παρόν Κεφάλαιο, θα ασχοληθούμε με την Queer Ποίηση από τον 18<sup>ο</sup> αι. αναφερόμενοι σε έργα επωνύμων ποιητών και ποιητριών με βάση την χρονολογία του βιός τους. Ο 18<sup>ος</sup> αιώνας θα παγιώσει ή και απογειώσει το κίνημα του ηδονισμού, καθώς και αυτό της εξτρεμιστικής του μορφής, ήτοι του λιμπερτινισμού ή αλλιώς του ελευθεροφρονισμού. Η εποχή του Διαφωτισμού (μέσα 17<sup>ου</sup> - τέλη 18<sup>ου</sup> αι.) επέτρεψε την εξερεύνηση θεμάτων που σχετίζονται με τη σεξουαλικότητα και την ταυτότητα φύλου. Όμως, αυτό έγινε επί τη βάση μιας ορθολογικότητας που οδήγησε στην δημιουργία συγκεκριμένων κανονικοτήτων και τυπικοτήτων. Γι' αυτό ο Φουκώ, «αποδεχόμενος την καντιανή διατύπωση ότι ο Διαφωτισμός είναι η έξοδος του ανθρώπου από την ανωριμότητα του, για την οποία ευθύνεται ο ίδιος» (Foucault, 1988), αναστοχάζεται τη νεωτερικότητα και «θεωρεί την εποχή του Διαφωτισμού μια (ακόμα) εποχή καταστολής» (Foucault, 2011).

Τόσο τον 17<sup>ο</sup> όσο και τον 18<sup>ο</sup> αι. παρατηρούμε πληθώρα ποιημάτων ή ποιητικών επιστολών να γράφονται υπό το πρίσμα της νεοπλατωνικής παράδοσης και «ρομαντικοποιημένης» φιλίας<sup>4</sup>. Αντιπροσωπευτική είναι η ποίηση του Thomas Gray (1716–71) η οποία ενσωμάτωσε κωδικοποιημένα ομοερωτικά θέματα εμπνευσμένα από κλασικές πηγές. Η επιστολογραφία του με άντρες έχει μελετηθεί για τους δυνητικά ομοερωτικούς τόνους της. Συγκεκριμένα, ο Raymond Bentman στο άρθρο του *Thomas Gray and the Poetry of «Hopeless Love»* (1992) καταδεικνύει τον ερωτισμό στις επιστολές του Gray με τον γοτθικό queer συγγραφέα Horace Walpole (1717-1797). «Σχεδόν μετά από μια δεκαετία, συγκλονισμένος από το χαμό του αγαπημένου του αιλουροειδούς, ο Gray του αφιέρωσε το *Ode on the Death of a Favourite Cat, Drowned in a Tub of Gold Fishes*» (Barret, 2010 :72). Προς τα τέλη του 18<sup>ου</sup> αι., η Anna Seward, η Αγγλίδα Ρομαντική, ερωτεύτηκε τη νεαρή Honora Sneyd, χάρη στην οποία μας

---

<sup>4</sup> Βλ. *Friendship between Ephelia and Ardelia* (1713) της Anne Finch, *To Lerinda* (1703) της Mary Chudleigh, και *To Clemena* (1722) της Elizabeth Singer Rowe. Όλα τα εν λόγω ποιήματα αναφέρονται σε φίλες των ποιητριών και διακατέχονται από στοργικότητα και τρυφερότητα διχάζοντας όμως για τους αισθησιακούς και ομοερωτικούς τόνους τους.

χαρίζει το *Elegy Written at the Sea-Side and Addressed to Miss Honora Sneyd* (1780), ένα λεσβεγκώμιο προς τη Sneyrd, και το *To Honora Sneyd* (1773), ένα ποίημα «χωρισμού» από τα πολλά που έγραψε.

Ο 19ος και 20ος αιώνας σημαδεύτηκε από την επάνοδο της ψυχιατρικής και της σεξολογίας, δύο κλάδοι που οδήγησαν σε ευρύτερες κοινωνικο-πολιτισμικές αλλαγές απέναντι στη σεξουαλικότητα, «και ως αποτέλεσμα οι queer άνθρωποι θεωρήθηκαν «αποκλίνοντες» ή «διεστραμμένοι» (deviants) και υπέφεραν από κοινωνικό αποκλεισμό και σωματική κακομεταχείριση» (Ross & Antosa, 2021). Η ομοφυλοφιλία ήταν απαγορευμένη και όπως αναφέρει και ο Foucault, «θεωρείτο μια πρακτική παρά τη φύσιν και παρά τω νόμω, και συνιστούσε βεβήλωση των γεννητικών οργάνων» (Foucault, 2011). «Παρόλο που κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα έγιναν πολλές νομικές, εκπαιδευτικές, πολιτικές και προσωπικές αλλαγές, αποκτήθηκαν λίγες ελευθερίες και δικαιώματα για τις γυναίκες και τους queer, γι' αυτό ο αιώνας του Ρομαντισμού του 19ου αι. (ιδίως στην Αγγλία επί Βικτωρίας) ταυτίστηκε ως αιώνας πουριτανικού και συντηρητικού τρόπου σκέψης» (Χαραλαμπίκη, 2019: 6).

Το 1855, εμπνευσμένος από τον Ρομαντισμό και τον Υπερβατισμό, ο Αμερικανός ποιητής Walt Whitman γράφει ανοιχτά ομοερωτική ποίηση. Πιο συγκεκριμένα, η ποιητική του συλλογή με τίτλο *Leaves of Grass* (1855) περιέχει ποιήματα σχετικά με την αντρική αγάπη συμπολεμιστών. Το ποίημα *I Sing the Body Electric* από την εν λόγω ποιητική του συλλογή εξερευνά το φυσικό σώμα εκτενώς. Επίσης, στην ποιητική του συλλογή *Live Oak, With Moss* στοχάζεται ζητήματα στοργικής έλξης προς άλλους άντρες, και προβληματίζεται επί της ομοφυλοφιλίας του. Στο μεταξύ, η Emily Dickinson (1830-1886) ανθολογεί κωδικοποιημένη ομοερωτική ποίηση. Πολλά ποιήματα της αποτελούν «μαρτυρία της αγάπης της προς τη Sue Gilbert Dickinson με την οποία διατηρούσε μακρά σχέση, τόσο πριν όσο και αφότου έγιναν κουνιάδες. Αυτά είναι το *To Own as Susan of my own* και το *One Sister have I in our House*» (Tomioaka, n.d.). “Έχει διασωθεί και η μεταξύ τους αλληλογραφία, ιδίως αυτή του 1852, όπου η Emily είναι έντονα συναισθηματική και αυτό-αποκαλυπτική προς την Susie, όπως και την αποκαλεί» (Porona, 2018).

Στα τέλη του 19ου αι. (fin de siècle), εμφανίστηκε στον αντίποδα του Ρομαντισμού, το *κίνημα της Παρακμής* (Decadence)<sup>5</sup> το οποίο ανέτειλε ως πρόδρομος του Μοντερνισμού. Εξαιτίας των εν λόγω κινήματων αποδομήθηκαν δυαδικότητες, και κινητοποιήθηκε η παραβατική ή «διστραμμένη»-για τα τότε δεδομένα-σεξουαλικότητα (ομοφυλοφιλία)» (Evangelista, 2019). Για τον λόγο αυτό, σύμφωνα με την Elisa Glick, το παρακμιακό κίνημα και ο αισθητισμός δεν υπήρξαν απλώς εκκεντρικά καλλιτεχνικά αδιέξοδα, αλλά αποτέλεσαν «queer (ή αλλιώς camp) τοποθεσίες πολιτιστικής παραγωγής που βοήθησαν στον προσδιορισμό τόσο της λογοτεχνικής όσο και της σεξουαλικής νεωτερικότητας» (325).

Βαθιά επηρεασμένος απ' τον αισθητιστή Walter Pater (1839-1894), ο Ιρλανδός μυθιστοριογράφος, ποιητής, δραματουργός και κριτικός, Oscar Wilde (1854-1900), θεωρείται ο πιο διαχυτικός και εκκεντρικός queer συγγραφέας και ποιητής με χαρακτηριστικά ενός ηδονιστή και αισθητιστή της εποχής του. Πολλά έργα του περιέχουν ομοερωτικούς χαρακτήρες και θεματικές, συμπεριλαμβανομένου του *Εκ Βαθέων* (De Profundis, 1905). Το 1895, ο Wilde καταδικάστηκε ως εγκληματίας σε καταναγκαστικά έργα με την κατηγορία της «συναναστροφής με άρρενες πόρνους», που προβλεπόταν από το νόμο «περί σοδομισμού και ομοφυλοφιλίας» της Αγγλίας (Criminal Law Amendment Act 1885). Κατά τη διάρκεια έκτισης της ποινής του, συνέγραψε το *De Profundis*, μια ποιητική επιστολή στον αγαπημένο του κρυφό εραστή Lord Alfred Douglas (1870-1945), στην οποία επιχειρεί να κάνει έναν πικρό απολογισμό της ζωής του, να επικρίνει την ίδια του τη σχέση με τον L. A. Douglas, αλλά και κατ' επέκταση να αναστοχαστεί την τέχνη, την αλήθεια, την ελευθερία, τη θρησκεία, και τα «συστήματα» εγκλεισμού των ανθρώπων. «Κατά τη διάρκεια της δίκης του, ο Wilde ρωτήθηκε για «την αγάπη που δεν τολμά να πει το όνομά της» (the love that dare not to speak its name), έναν στίχο που πολλοί ερμήνευσαν ως ευφημισμό για την ομοφυλοφιλία, και προέρχεται από το queer ποίημα *Two Loves* (1894) του Douglas». (History.com Editors, 2018).. Προς τα τέλη του 19<sup>ου</sup> και αρχές 20<sup>ου</sup> αι., η Queer ποίηση στην Γαλλία αναζωπυρώθηκε ως προϊόν του Μοντερνισμού, και η

---

<sup>5</sup> «Οι παρακμιακοί συγγραφείς εγκατέλειψαν τον ρεαλισμό και το τρίτομο γοτθικό και sci-fi μυθιστόρημα, με στόχο να πειραματιστούν ευρέως στο διήγημα και το δοκίμιο, δημιουργώντας νεοσύστατα υβρίδια». Το ηθικό στοιχείο στη λογοτεχνία έπαψε να είναι επιβεβλημένο, ο νατουραλισμός αγνοφαινόταν, και οι θεματικές των Λογοτεχνών στράφηκαν προς το queer, τη διαστροφή, το ανήθικο, το έκφυλο, τον μανιερισμό, τον αντι-ηρωισμό, τις femmes fatales, την πλαστότητα του ύφους, την υπερβολή, και την ωραιοποίηση της φθοράς, της αποσύνθεσης, του θανάτου». (Stefano Evangelista (2019). *Decadence and Aestheticism* από: *The Routledge Companion to Victorian Literature* Routledge. <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9780429507724-10>).

απεικόνιση ομοερωτικών σχέσεων στη λογοτεχνία του Αισθητισμού έγινε μια *laissez-faire* στάσις. Στην Ισπανία δε, ο ποιητής Federico García Lorca, έγραψε ομοερωτικά ποιήματα, που, όμως, δέχτηκαν λογοκρισία και δεν εκδόθηκαν μέχρι και το 1953-54, εφόσον είχαν θεωρηθεί απαγορευμένα<sup>6</sup>.

Στο μεταξύ, και σε αντίθεση με την Ευρώπη, η Αμερική έχει πιο ηχηρή και ξεκάθαρη queer αντιπροσώπευση. Η ποιήτρια Gertrude Stein (1874–1946) δημιουργεί μια «queer χωροχρονικότητα», η οποία ξετυλίγεται στο μίτο της νεωτερικότητας και του «παράδοξου» μέσα από την ποιητική συλλογή της *Tender Buttons* (1914), την οποία αφιερώνει στην σύντροφο της Alice B. Toklas. Η Hilda Doolittle (1886–1961) είχε ανοιχτή σχέση με την ποιήτρια Annie Winifred Ellerman (1894-1983) ή αλλιώς Bryther. «Οι συμβολισμοί και ο τρόπος γραφής των ποιημάτων της συμβαδίζουν με αυτά των ποιημάτων της Σαπούρς» (Woodward, 2023). Γνωστός για τη συνεισφορά του στην queer ποίηση της Αναγέννησης του Χάρλεμ<sup>7</sup>, ο αфроαμερικανός ποιητής Langston Hughes (1902– 1967) αναφέρεται στην ομοφυλοφιλία κωδικοποιημένα. Ωστόσο, «στο ποίημα του *Café: 3 A.M.* είναι κάνει άμεση χρήση queer όρων (degenerates, fairies, lesbians) σηματοδοτώντας τη μετατόπιση του από την κωδικοποιημένη γλώσσα σε πιο πρόδηλες αναφορές» (McKee, 2016). Η Elizabeth Bishop (1911–1979) «στο ποίημα *The Shampoo* κρύβει την ερωτική της επιθυμία για μια από τις ερωμένες της, την Lota, της οποίας αφιέρωσε την ποιητική συλλογή *Question of Travel*» (Pierpont, 2017). Ο ανοιχτά ομοφυλόφιλος Allen Ginsberg (1926–1997) χρησιμοποίησε την ποίηση περισσότερο ως πολιτικό εργαλείο για να αντιστέκεται στις επικρατούσες ετεροκανονικές δομές κάθε εποχής. «Το γνωστό του ποίημα *Howl* απεικονίζει εικόνες ομοφυλόφιλων που επιτελούν ανατρεπτικές

---

<sup>6</sup> Βλ. *El amor duerme en el pecho del poeta* (The Loved One Sleeps on the Breast of the Poet) από τη συλλογή *Sonnets of Dark Love*, στο οποίο εξομολογείται την αγάπη του για έναν νεαρό άντρα [Tú nunca entenderás lo que te quiero/porque duermes en mí y estás **dormido** (*dormido* είναι για το αρσενικό, *dormida* είναι για το θηλυκό)].

<sup>7</sup> «Το τέλος του εμφύλιου πολέμου το 1865 σήμανε την απελευθέρωση χιλιάδων Αφροαμερικανών από το Νότο. Το Χάρλεμ κατέληξε ο προορισμός-όνειρο για τους έγχρωμους που επιδίωκαν την περαιτέρω ενσωμάτωση τους και κατά συνέπεια την πολιτική τους ενδυνάμωση, καθώς και την οικονομική και πολιτιστική τους αυτοδιάθεση στην λευκή αμερικανική κοινωνία. Η Αναγέννηση του Χάρλεμ της δεκαετίας του 1920 ήταν ένα κίνημα που στόχευε στην αναδημιουργία της αφροαμερικανικής ταυτότητας και την ανάδυση των έγχρωμων/μαύρων παρουσιών στις τέχνες. Πολλοί λογοτέχνες όπως ο Langston Hughes, ο Countee Cullen, ο Claude McKay σχηματοποίησαν τη προσωπική τους ποιητική ταυτότητα στη βάση των κοινών εμπειριών σκλαβιάς, τη φυλετική χειραφέτηση, και τις εθντικές ανισότητες με σκοπό να ανα-διαμορφώσουν τις φυλετικές παραδοχές της αμερικανικής κουλτούρας» (Jindal, R. (2022). *Reconstructing Identities: Black American Poets of Harlem Renaissance*. Research Ambition an International Multidisciplinary E-Journal, 7(III), 01–04. <https://doi.org/10.53724/ambition/v7n3.02>). Την ουσία του κινήματος αποτυπώνει ο Λάνγκστον στο ποίημα του «Χάρλεμ» στην φράση «Τι συμβαίνει σε ένα όνειρο που όλο αναβάλλεται;».

πρακτικές καταδικάσιμες από την ετερο-κανονιστική και ετερο-πατριαρχική κοινωνία: “balling in parks”, “waving genitals on roofs”» (Pradhan, 2020). Ακόμα, στα ποιήματα του *Many Loves* και *Please Master* (1968) κάνει σαδομαζοχιστικές αφηγήσεις και σεξουαλικές φαντασιώσεις. Ο Frank O’Hara (1926-1966) όπως και ο Ginsberg ήταν ομοφυλόφιλος ποιητής. Πολλά από τα ποιήματα του όπως το *In The Movies* και το *Hermaphrodite* αναφέρονται σε queer σεξουαλικές φαντασιώσεις. Στο πρώτο ποίημα, μάλιστα, «σκηνοθετεί μια σκηνή με τον εραστή του στο σινεμά εξοικειώνοντας τον εαυτό του με έναν χώρο που δεν είναι απαραίτητα queer, αλλά τον μετατρέπει σε τέτοιο για την σεξουαλική φαντασίωση του» (H-Romanens, 2016). Η Audre Lorde (1934-1992) αυτοπροσδιορίστηκε ως «μαύρη, λεσβία, μητέρα, πολεμίστρια, ποιήτρια» και αποτελεί μέχρι σήμερα διακεκριμένη στον σύγχρονο κύκλο των φεμινιστριών. Η ποιητική της συλλογή *The Black Unicorn* (1978) συνεγράφη υπό το πρίσμα της queers ταυτότητας της. Η Adrienne Rich (1929-2012) υπήρξε αξιόλογη φεμινίστρια του δομισμού, ποιήτρια και δοκιμιογράφος. Εξερεύνησε παρόμοια θέματα ταυτότητας και σεξουαλικότητας με την Audre Lorde. Στη συλλογή της *The dream of a Common Language*, η Rich συμπεριλαμβάνει μια ομάδα από *Είκοσι-ένα Ποιήματα Αγάπης* (Twenty-One Love Poems), αφιερωμένα στη σχέση της με μια άλλη γυναίκα.

Η Queer ποίηση ξεκίνησε ουσιαστικά να παίρνει μορφή τον 19ο και 20ο αι. Συγκεντρώνει όλα τα χαρακτηριστικά της μετααποικιακής ποίησης<sup>8</sup> του μοντερνισμού, του μετα-μοντερνισμού και του avant-garde: διάλυση της μορφής, πειραματική διάθεση και επιτελεστικότητα (performativity). Η ρευστή και ελεύθερη μορφή των queer ποιημάτων του μοντερνισμού λειτούργησε ως συμβολισμός στην προσπάθεια αντίστασης και υπονόμησης των δυαδικών σχέσεων φύλου και σεξουαλικότητας. Σύμφωνα με τον Roffman, «οι queer γυναίκες συγγραφείς (π.χ Hilda Doolittle, Gertrude Stein, Amy Lowell), επιχείρησαν να δημιουργήσουν έναν δικό τους μοντερνισμό, μέσω

---

<sup>8</sup> Η Boehmer αναφέρει: «Οι μεταποικιακοί λογοτέχνες στην προσπάθειά τους να εκφράσουν τη μετααποικιακή εμπειρία προσπαθούσαν να καταργήσουν το λόγο που ενισχύει την αποικιοκρατία προωθώντας τους μύθους της εξουσίας, της κοινωνικής κατάταξης και της υποταγής. Οι λογοτέχνες, οι οποίοι μπορούν να χαρακτηριστούν «μετααποικιακοί», είναι βαθιά στιγματισμένοι από την εμπειρία της πολιτισμικής απόκλισης, καθώς και από τη διαίρεση σε ισχυρούς και αδύναμους μέσα στο χώρο της αυτοκρατορίας η οποία ταυτόχρονα είναι και αποικιοκρατική δύναμη» (Elleke Boehmer, *Colonial and Postcolonial literature*, Oxford, New York, Oxford University Press, 2005). Η Jordanka συμπληρώνει ότι: «η μετααποικιακή συνθήκη αποτελεί την ιδιαίτερη κατάσταση όπου τα αποικιοκρατούμενα υποκείμενα αναζητούν τη θέση τους μέσα σε ένα περιβάλλον όπου τους επιβλήθηκε η εξουσία κάποιου άλλου, πιο ισχυρού στοιχείου» (Mrsulja, Jordanka Krsto (2014). *Ο Κ. Π. Καβάφης και η μεταποικιακή θεωρία*. Aristotle University of Thessaloniki Institutional Repository - IKEE, σελ. 36. <https://doi.org/10.26262/heal.auth.ir.134579>).

της εκτεταμένης χρήσης μοντερνιστικών λογοτεχνικών τεχνικών, για να εκφράσουν την queer υποκειμενικότητα τους» (σελ. 604), και να την ξεχωρίσουν από παραδοσιακές φαλλοκεντρικές ποιητικές «φόρμες».

Ο ελεύθερος στίχος, η πειραματικότητα, η επιτελεστικότητα [μέσω poetry slam (προφορική ποίηση με κύρια στοιχεία την φωνητική ερμηνεία και σκηνική παρουσία)] και το εξομολογητικό ύφος διατηρήθηκαν ως χαρακτηριστικά της Queer ποίησης του 21<sup>ου</sup> αι. Για παράδειγμα, στο ποίημα *An American Poem* της Eileen Myles, η ποιήτρια αυτοσυστήνεται και ξεκινά λες και κάνει απολογισμό του βιός της (I was born in Boston in 1949./I never wanted/this fact to be known, in/fact I've spent the better/half of my adult life). Ακόμα, ορισμένα ποιήματα του queer ποιητικού υποκειμένου C. A Conrad έχουν οπτικοσυμβολική μορφή, η οποία ακολουθεί τη σχηματική του Μαλλαρμέ και του Απολλιναίρ. Επιπλέον, το μη-δυναδικό (non-binary) Noor 'Ditee Jaber συνδυάζει τις δύο γλώσσες της καταγωγής του, για να γράψει το ποίημα *Colonial Fit*, το οποίο έχει γλώσσα γραφής την αγγλική στη βάση των γραμματικών κανόνων της αραβικής. Σε δήλωσή του στο *The Poetry Lab*, είχε αναφέρει ότι «παρόλο που οι δύο αυτές γλώσσες αποτελούν είναι έντονα διαφορετικές, και οι δυο ανήκουν στο στόμα του και καθορίζουν τη μιλιά του».

Οι queer ποιητές του 21<sup>ου</sup> αι. «βαφτίζονται» συνήθως και ως ακτιβιστές, πολιτικοί και γενικότερα καλλιτέχνες. Όπως αναφέρει η Κολύρη (2017), «το queer είναι στάση ζωής που γίνεται πλέον ρεύμα στην τέχνη», και οι queer ποιητές, οι (από)δομιστές φορείς της αντι-κανονιστικής πραγματικότητας και της αντι-καθεστηκυίας γλώσσας, την οποία επηρεάζουν/αλλάζουν/μεταμορφώνουν. Το non-binary Andrea Gibson στο ποίημα *Your Life* αναφέρει: “ Your pronouns haven't even been invented yet” (Οι αντωνυμίες [του φύλου] σου δεν έχουν επινοηθεί ακόμα), προμηνύοντας ότι οι νέες αυτοκατανοήσεις των ανθρώπων θα επιφέρουν νέα γλωσσικά δεδομένα. Οι θεματικές των queer ποιητών εξακολουθούν φυσικά να σχετίζονται με queer ειδύλλια, αλλά πολύ περισσότερο με την εμπειρία τους ως ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, π.χ. η στιγμή της αυτό-αποκάλυψης της σεξουαλικότητας τους (coming-out)<sup>9</sup>, το έμφυλο σώμα και τον επαναπροσδιορισμό φύλου τους (gender transition)<sup>10</sup>, τις διακρίσεις, την ΛΟΑΤΚΙ

<sup>9</sup> βλ. “When I Was Straight” από Julie Marie Wade, “On Coming Out” από Lee Mokobe, “Your Life” από Andrea Gibson.

<sup>10</sup> βλ. “Maybe All Transgender People Are Really Vampires” από Chrysanthemum Tran, *if time is queer/and memory is trans/and my hands hurt in the cold/then* BY RAQUEL SALAS RIVERA, *Growing Pains* από Lee Mokobe, “My Gender is the Undoing of Gender” από Andrea Gibson.

ιστορία και την εποχή της έξαρσης του HIV<sup>11</sup>, και γενικότερα την queer ταυτότητα τους διαθεματικά (intersectionally) με την καταγωγή, την τάξη, τη θρησκεία και άλλους εξωγενείς ή θεσμικούς παράγοντες<sup>12</sup>.

### 3.3 Η Ελληνική Queer ποίηση του χτες και του σήμερα

Από τα αρχαία ελληνικά χρόνια, η ετεροκανονικότητα αναγνώριζε με τον δικό της τρόπο το «αλλόκοτο», το “queer” στοιχείο<sup>13</sup>. Το αρχαιότερο ελληνικό δείγμα ομοερωτικής ποίησης αποτελεί η επική παρακαταθήκη της Σαφούς από την Ερεσό, η οποία άσκησε τρομερή επιρροή στην Δυτική φεμινιστική και λεσβιακή λογοτεχνία όλων των αιώνων. Ακόμα, η αρχαιότερη (και πιο γνωστή) αναφορά στον ομοφυλοφιλικό ρομαντισμό απαντάται στο *Συμπόσιον* του Πλάτωνα, το εγκώμιο που θεμελίωσε την Δυτική νεωτερική «πλατωνική φιλία», η οποία δικαιολογούσε για χρόνια την ομοερωτική διάθεση μεταξύ φίλων. Τα Βυζαντινά «σκοτεινά» χρόνια σημαδεύτηκαν από την απουσία-και τολμώ να πω-την απόκρυψη του ελληνικού queer στοιχείου στην ποίηση. Ο 19<sup>ος</sup> αιώνας έρχεται να γεφυρώσει αυτή την έλλειψη στον ελληνικό χώρο των γραμμάτων, και να τη γεμίσει απροκάλυπτα με ακράτητο ομοερωτικό κοχλασμό και πρόδηλες ομοφυλοφιλικές αναπαραστάσεις.

Στην ελληνική ποίηση του 19<sup>ου</sup> αι, λοιπόν, έχουμε αναφορές για ομοφυλόφιλη επιθυμία και πρακτική, καθώς και για ψυχικό, κοινωνικό και νομικό βίωμα του ομοφυλόφιλου της εποχής στους εξής ποιητές: Γεώργιος Τερτσέτης (1800-1874)<sup>14</sup>, Ιωάννης

---

<sup>11</sup> βλ. [Poem About My Rights](#) από JUNE JORDAN, [A Litany For Survival](#) από Audre Lorde, [Don't Call Us Dead](#) από Danez Smith

<sup>12</sup> βλ. [When I grow up I want to be a list of further possibilities](#) by Chen Chen, Cenzontle : poems by Marcelo Hernandez Castillo.

<sup>13</sup> Παρόλο που ο αρχαίος Έλληνας αναγνώριζε το ομόφυλο ερωτικό φαινόμενο και τις μεταμορφώσεις φύλου (βλ. Ερμαφρόδιτος και Γανυμήδης στην μυθολογία), ο ομοφυλόφιλος τότε λεγόταν «κίναιδος» (=ο κινών την αιδώ, την ντροπή) και παρ' όλες τις ιδεαλιστικές φιλοσοφίες περί πλατωνικού ομοερωτισμού, οι «Νόμοι» του Σόλωνα απαγόρευαν την παιδεραστία με σεξουαλικό περιεχόμενο» (Γκίκας, Α. (2018). *Ομοφυλοφιλία: Μια Σύγχρονη Ποιμαντική Πρόκληση*. Εκδ. Μυθονία. ISBN: 978-618-5034-17-7), και άρα επέβαλαν σοβαρές συνέπειες σε άντρες που συνάπτουν σχέσεις με άντρες. Ακόμη, οι «μεταμορφώσεις» φύλου στην αρχαία μυθολογία είχαν χαρακτήρα τιμωρητικό και αρνητικές συνδηλώσεις. Επί παραδείγματι, ο μάντης Τειρεσίας μεταμορφώθηκε σε γυναίκα για επτά χρόνια από την Ήρα, επειδή την δυσαρέστησε σε διαπληκτισμό της με τον Δία (Μηχανή του Χρόνου). Για περαιτέρω μελέτη βλ. ακόμα Dover, K.J. (1989), *Greek Homosexuality*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, και Γουδέλη (1992), *Ερωτική φιλία των αρχαίων Ελλήνων*.

<sup>14</sup> Το ποίημα του **Γ. Τερτσέτη**, «Η δικαία εκδίκησις» (1830) σε ύφος δημοτικού τραγουδιού, αποτελεί, ενδεχομένως, το πρώτο ομοερωτικό ποίημα των νεοελληνικών γραμμάτων και αφηγείται τον έρωτα ενός καλλονού τραγουδιστή για έναν νέο, καλλονό άντρα. Έχει δυσοίωνα τέλος και θρηνητικό ύφος, καθώς «ο ποιητής δεν επιθυμεί να παρουσιάσει απλώς ένα ομοφυλόφιλο ειδύλλιο, αλλά να στηλιτεύσει το

Καρασούτσας (1824-1873), Κωνσταντίνος Καβάφης (1863-1933). Ο Κωνσταντίνος Καβάφης, ο Αλεξανδρινός ποιητής έγραψε ποίηση με ομοερωτικό περιεχόμενο σηματοδοτώντας την Queer Λογοτεχνία. Η ποίηση του είναι τόσο queer όσο και οικουμενική. «Τα Καβαφικά κείμενα είναι αφηγήσεις βίου γραμμένες με μια εναλλακτικότητα, μια επαναληπτικότητα και μια επιμονή σε θέματα ποιητικής της σεξουαλικότητας και της ηθικής, ώστε να αποτελούν μια συλλογική ομοαυτοβιογράφιση στρατηγικής απελευθέρωσης και ιστορικής συνείδησης» (Παπανικολάου 2014: 148). Στα *Ερωτικά* του ποιήματα δεσπόζουν το κρεβάτι και οι κλίνες, queer τοποθεσίες που άλλοτε πλαισιώνει με (ανδρική) παρέα και άλλοτε μόνος. Ομοερωτικές αναφορές βρίσκουμε στα ποιήματα *Εν απογνώσει* και το γνωστό ιστορικοφανές *Καισαρίων*. Ο Αλεξανδρινός ποιητής επηρέασε την γενιά των ποιητών της εποχής του, καθώς και όλων όσων τον διαδέχτηκαν<sup>15</sup>.

Την περίοδο του Μεσοπολέμου (1918-1939) παρατηρείται μια ενδυναμωμένη ομοφυλόφιλη συγγραφή και συνείδηση επηρεασμένη από τον Δυτικό αισθητισμό και την παρακμή. Την είσοδο τους στην περίοδο αυτή κάνουν ο Μίμης Λιμπεράκης (1880-1967), ο Ναπολέων Λαπαθιώτης (1888-1944), και ο Βασίλης Λαμπρολόεβιος (1908-1989). Ο Λαπαθιώτης λογοκρίθηκε για το ποίημα του *Επεισόδιο* από το μεταξικό καθεστώς. Σήμερα, «μένει γνωστός περισσότερο για την κωδικοποιημένη ακροστοιχίδα στο ποίημα του *Ερωτικό* που σχηματίζει το όνομα του μεγάλου του έρωτα «Κώστα Γκίκα» και την μεγάλη επιρροή που άσκησε στις επόμενες γενιές queer ποιητών» (Λούπα, 2011). Αναφορικά με την λεσβιακή ποίηση, μέσα από αποσιωπήσεις και συνυποδηλώσεις θα αναδυθεί η γυναικεία ομοφυλοφιλική σχέση στις ποιητικές

---

νομικό πλαίσιο, το κοινωνικό κατεστημένο, το εθνικό δίκαιο και την πολιτική και κοινωνική διάσταση της διαφορετικότητας σε συνδυασμό με την πρακτική της έμφυλης και σεξουαλικής αυτοδιάθεσης» (Οταμπάσης, 2022).

<sup>15</sup> Το 1911, ιδρύεται το αλεξανδρινό περιοδικό *Γράμματα* που φιλοδόξησε να γίνει ο χώρος έκφρασης δημιουργών με ανανεωτικό λόγο και νέες καλλιτεχνικές αναζητήσεις. Τα θεμέλια για το εντευκτήριο της «Ήδονιστικής Σχολής της Αλεξάνδρειας» είχαν ήδη στοιχηθεί, η ελευθεριάζουσα σεξουαλικότητα στην ελληνική ποίηση βρήκε πρόσφορο έδαφος, και πρωτότυπα ποιήματα με κωδικοποιημένο ή εμφανές ομοερωτικό περιεχόμενο είχαν ήδη αρχίσει να δημοσιεύονται. «Στο πρώτο έτος ίδρυσης του περιοδικού, δημοσιεύτηκε το πρώτο ποίημα λεσβιακού περιεχομένου από τον Κώστα Βάρναλη (*Πώς εθρήνησαν για τη Σαπφώ τα κορίτσια της όταν αγάπησε τον Αλκαίο*). Έως τότε, ο λεσβιασμός ήταν θεματική που προσέγγιζαν άντρες ποιητές. Ωστόσο, το επόμενο έτος στις σελίδες του περιοδικού φιλοξενήθηκε το γεμάτο σαπφικές απηχήσεις ποίημα της ποιήτριας Μυρτιώτισσας *Στον πύργο μου*, και το 1915 το πεζό/ποίημα της Γαλάτειας Καζαντζάκη *Σε μια κυρία*» (Βογιατζή, Π. (2019). *Αναπαραστάσεις της γυναικείας ομοφυλοφιλίας στην ελληνική λογοτεχνία των αρχών του 20ού αιώνα*. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/29736>).

συνθέσεις της συλλογής της Ρίτας Μπούμη-Παπά *Τα τραγούδια στην αγάπη* (1930) (Βογιατζή, 2019).

Στη μεταπολεμική γενιά των Queer Ελλήνων ποιητών παρατηρούμε ότι οι ποιητές μεταφέρουν την ομοφυλόφιλη επιθυμία τους στο επίκεντρο της γραφής τους. Το 1950 περίπου συγγράφουν κατεξοχήν οι Λουκάς Θεοδωρακόπουλος (1925-2013), Κώστας Ταχτσής (1927-1988), και Νίκος Σπάνιας (1923-1990). Στο μεταξύ, το 1951, νομιμοποιούνται θεσμικά οι ομόφυλες σεξουαλικές επαφές μεταξύ ανδρών και γυναικών στην Ελλάδα. Ο Κώστας Ταχτσής (1927-1988) γνωστός για το μυθιστόρημα του *Το Τρίτο Στεφάνι* (1962) έγραψε ομοερωτική ποίηση βγαλμένη από την εμπειρία του ως παρενδυτικός και ομοφυλόφιλος. «Το ποίημα του *Δεν ντρέπομαι* και η δήλωση του ίδιου ότι η ποίηση του είναι μια οσοδήποτε προσωπική, κραυγή διαμαρτυρίας τον καθιστά δικαίως πολιτικότατο queer αγωνιστή» (Οταμπάσης, 2022). Γνωστός του Ταχτσή, υπήρξε ο Νίκος Σπάνιας (1923-1990), «η gay γραφή του οποίου διαμορφώθηκε από τη γενιά των Αμερικανών beat ποιητών της εποχής, θυμίζοντας έργα όπως το *Howl* του Allen Ginsberg» (Οταμπάσης, 2022). Στα έργα του «Αντιποίηση» και «Jazz» κάνει απτές αναφορές στην ομοφυλοφιλία και την τρανς ταυτότητα. Παράλληλα, η queer «τριάδα των ερωτικών ποιητών της Θεσσαλονίκης» (Σφυρίδης 2015: 146) είχε ήδη συσταθεί με τον Γιώργο Ιωάννου (1927-1985), τον Νίκο Αλέξη Ασλάνογλου (1931-1996), και τον Ντίνο Χριστιανόπουλο (1931-2020)<sup>16</sup>.

Η πολιτική σκηνή της δεκαετίας του '70 υπόκειται σε μεταρρυθμίσεις παγκοσμίως, έτσι τα ομοφυλόφιλα και τρανς άτομα αποκτούν ισχυρότερη ορατότητα. Οι νέες φιλοσοφίες του μετα-στρουκτουραλισμού και της επιθυμίας έχουν ήδη εγείρει έναν νέο συντηρητισμό. Στην Ελλάδα, «το 1978, με πρωτοβουλία του Α.Κ.Ο.Ε. κυκλοφορείται το περιοδικό *Αμφί*, το οποίο εναντιώνεται στην ελληνική καταπιεστική πατριαρχία και σε αναχρονιστικούς νόμους που περιορίζαν τη σεξουαλική ελευθερία» (Οταμπάσης, 2022), όπως για παράδειγμα «το επί Καραμανλή νομοσχέδιο «της εξ αφροδισίων νόσων προστασίας και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων», το οποίο προέβλεπε εξορία στη

---

<sup>16</sup> Ο ποιητής, πεζογράφος, μεταφραστής και δοκιμιογράφος Χριστιανόπουλος αρνείται να κατατάξει την ποίηση του ως «ομοφυλόφιλη» καθώς όποιος την αντιμετωπίζει ως τέτοια «αυτομάτως αδικεί τα 4/5 της» (Νικολαΐδης, Αναστάσιος Αντωνίου. (2021). *Πάθος και Ήθος στο έργο του Ντίνου Χριστιανόπουλου*. Aristotle University of Thessaloniki Institutional Repository - IKEE. <https://doi.org/10.26262/heal.auth.ir.128905>). Ωστόσο, η κριτική του Νικολαΐδη διατείνεται ότι η ομοφυλοφιλία του συνιστά μια διάχυτη θεματική στα «ερωτικά» του καθώς εντοπίζονται ομοερωτικές αναφορές με θρησκευτικο-ιστορικά «προσωπεία» στα εξής έργα: «Μαγδαληνή», «Μαρία η Αιγυπτία», «Στίχοι της αγίας Αγνής για τον άγιο Σεβαστιανό», «Αντιγόνης υπέρ Οιδίποδος», «Εκατόνταρχος Κορνήλιος», «Ο θάνατος του Αυνάν», «Σοδομίτες», «Περιστατικό στην Αθήνα».

Μακρόνησο για τους παραβάτες» (Παππά, 2023). Τη μεταπολιτευτική εποχή της γενιάς του '60 και '70 δημοσιεύουν έργα τους οι queer ποιητές Νίκος Στάγκος (1936-2004), Γιώργος Χρονάς (1948)<sup>17</sup>, Ανδρέας Αγγελάκης (1940-1991), Δημήτρης Γέρος (1948), Χάρης Μεγαλυνός (1951)<sup>18</sup>, Δημήτρης Ποταμίτης (1945-2003, Κύπρος)<sup>19</sup>, και Γιώργος Γιαννίδης (ποιητής-φάντασμα για τον οποίο δεν γνωρίζουμε βιογραφικές πληροφορίες παρά μόνο τα έργα του και κυρίως την queer συλλογή *Πρώτος Εγώ*). Ο Νίκος Στάγκος (1936-2004) «αφιερώνει στον Γιάννη Ρίτσο, το εκτενές «καντικό» ποίημα του «Καθαρός Λόγος» της συλλογής *Ποιήματα 1966-1977*, το οποίο επεκτείνει τη σκέψη μας για τον αντρικό ομοφυλόφιλο έρωτα, προσδίδοντας στο αντρικό σώμα φαινομενολογικές και φιλοσοφικές διαστάσεις» (Οταμπάσης, 2022). Το 2014, ο σύντροφος του David Plante κυκλοφόρησε στα ελληνικά τον *Αγνό εραστή*, μια βιογραφία της κοινής ζωής που μοιραζόταν με τον Στάγκο. Συνάμα, ο Ανδρέας Αγγελάκης (1940-1991) μεταβαίνει από την συγκάλυψη στην αποκάλυψη. Στο ποίημα του *Θα μπορούσα από τη συλλογή Ο Πρίγκιπας των κρίνων (1964)*, η νύχτα χαρακτηρίζεται ως «αθόρυβη και προνοητική για ό,τι αφέθηκε ανεκπλήρωτο ή ανείπωτο», ενώ είκοσι χρόνια αργότερα, στο ποίημα *Καρτεσιανή λογική* από τη συλλογή *Η μεταφυσική μιας νύχτας (1982)*, στη νύχτα του Αγγελάκη πρωταγωνιστούν κορμιά-καμίνια (το δικό του και αυτό «του άγνωστου αξύριστου μούτρου που ροχαλίζει πλάι του»). Άλλα ποιητικά έργα του είναι το *Ερωτικό Σώμα* (1981), το *Καβάφης καθ' οδόν* (1984), και *Τα ποιήματα του δολοφόνου μου* (1986). Ακόμα, στο πεζό του *Αλησμόνητα σινεμά* (1989) εγγράφει την υποκουλτούρα της νυχτερινής Αθήνας, τον ιό του AIDS και την πρακτική του cruising (ψωνιστήρι, δηλαδή την αναζήτηση εφήμερου ερωτικού συντρόφου συνήθως σε δημόσιους χώρους).

Η γενιά του '80, ή αλλιώς γενιά του «ιδιωτικού οράματος» (Κεφαλάς, 1989) σημαδεύεται από την επιδημία του AIDS, και συναφώς του κοινωνικού στίγματος των ομοφυλοφίλων. Τη γενιά αυτή, η Πάολα Ρεβενιώτη (1958), ο Βασίλης Δημητράκος (1962)<sup>20</sup> και ο Ηλίας Κωνσταντίνου παρουσιάζουν ποιητικά την εμπειρία τους ως queer οντότητες. Η τρανς ακτιβίστρια και σεξεργάτρια Π. Ρεβενιώτη εξέδωσε την πρώτη και μοναδική συλλογή της *Σαλτάρισμα* (1985), στην οποία εξιστορεί την τρανς εμπειρία

---

<sup>17</sup> Βλ. *Μαύρα Τακούνια* (1979).

<sup>18</sup> Βλ. *Κοσμικόν Πάθος* (1992).

<sup>19</sup> Βλ. *Συμπόσιο* (1964), *Η δολοφονία των Αγγέλων* (1967), *Ο άλλος Δημήτριος* (1970).

<sup>20</sup> Βλ. τη συλλογή του *Για ένα πόδι στο μάγουλό μου* (1987), στην οποία εξομολογεί τα βιώματα του και τις βαθιές ομοφυλοφιλικές επιθυμίες, φαντασιώσεις.

της και τον πεζοδρομιακό έρωτα. Στο μεταξύ, ο Κύπριος Ηλίας Κωνσταντίνου έκανε το ντεμπούτο του στην ποίηση με τις συλλογές *Αρσενικός χαλκός* (1984) και *Γράμματα της ώρας* (1986). Τα ποιήματα του δεν συνιστούν μαρτυρίες μόνο για την ομοφυλόφιλη εμπειρία, αλλά και για την εμπειρία του ως φορέας του AIDS. Την αμέσως επόμενη γενιά ακολουθεί κι ο Αλέξης Μπίστικας (1964-1995) με τη συλλογή του *Ευαγγελισμός* (1994), μια ποιητική μαρτυρία για τον ιό του HIV/AIDS.

Το διεπιστημονικό ερευνητικό πεδίο των LGBTIQ+ (Lesbian – Gay – Bisexual – Trans – Intersex – Queer) σπουδών και μελετών στην Ελλάδα άρχισε να αποκτά δυναμική κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2000. Τα θεμέλια του μεταμοντέρνου στην ποίηση έχουν ήδη στοιχηθεί. Για το Queer, όμως, η γενιά του 2000 αποτελεί τη γενιά ενός νέο-συντηρητισμού. Τη γενιά αυτή δημοσιεύουν ο Δημήτρης Τσεκούρας (1967), ο George Le Nonce (1967), κι ο Βασίλης Αμανατίδης (1970). Ο τελευταίος δημοσιεύει πρώτα τη συλλογή *Υπνωτήριο: Εννιά νυχτικές παραβολές* (1999), ένα πενταπόσταγμα της ομοφυλοφιλικής του εμπειρίας και των οντολογικών του αναζητήσεων. Στα πιο πρόσφατα ποιήματα του, όμως, γίνεται αντιληπτή η επιρροή του από την παραστατική ποίηση (performance/slam poetry) και την ψυχανάλυση, με τον ίδιο να αναφέρει ότι «η ποιητική του δεν είναι ακριβώς ποίηση. Είναι πειραματική, επιτελεστική, υβριδική» (Μυρτσιώτη, 2018). Πρόσφατα ενεργοί queer ποιητές που «ανοίγονται» για queer ζητήματα: coming out, γάμος, cruising, ακτιβισμός, ελληνικός στρατός, ηθική τέχνη, μοναξιά, χαμένοι εραστές, σωματική αυτοδιάθεση κτλ, συνιστούν οι Στέργιος Σκώτος (1992) με αντιπροσωπευτική τη συλλογή *Σούζα* (2014), Γιώργος Ευσταθίου (1956) με την *Τρυφερότητα των Άκρων* (2016), Βασίλης Νούλας (1975) με το έργο *Από τη μεριά του πάρκου* (2014), και Λεύκιος (άγνωστος) με τη συλλογή *Δεύτερο Ονομα* (2014). Γνωστός στη νεότερη γενιά (τη γενιά μου) είναι ο Sam Albatros με το μυθιστόρημα του *Ελαττωματικό Αγόρι* (Faulty Boy, 2021). Το ενδιαφέρον με τον Albatros είναι ότι έχει ξεκινήσει να μεταφράζει ζώντας ξενόγλωσσα Queer ποιήματα υπό το πρίσμα της queer στρατηγικής και πολιτικής (δηλαδή με χρήση «@» για να συμπεριλάβει όλα τα φύλα σε πλαίσια συμπεριληπτικής μετάφρασης, και με χρήση ουδέτερου πληθυντικού τα έναντι αρσενικοθήλυκού οι). Οι μεταφράσεις του αναρτώνται ελεύθερα στο διαδίκτυο (<https://queerpoets.com/>)<sup>21</sup>. Παρακάτω, και επειδή δεν υπάρχει ιδιαίτερη

---

<sup>21</sup> Το «πράσινο φως» στην ορατότητα queer λογοτεχνών/-ισσών του σημερινού ελλαδικού χώρου, το έδωσε η πρωτοβουλία των ελληνικών εκδόσεων *Queer Ink* που εκκίνησε την δραστηριοποίηση της το 2018 αναλαμβάνοντας την έκδοση και μετάφραση Queer Λογοτεχνίας στην Ελλάδα.

παρουσία λεσβιασμού στην λογοτεχνία των Νεοελληνικών Γραμμάτων επέλεξα να εντυπώσω στη συλλογή του queer ποιητικού υποκειμένου Νόα Τίνσελ (Βάγια Κάλφα) με τίτλο *Μακάρι να το είχα κάνει νωρίτερα* (2023, Θράκα). Το έργο της συνιστά μαρτυρία για τη σύγχρονη γυναίκα και τις υπαρξιακές και ταυτοτικές της αναζητήσεις. Η ποιήτρια δίνοντας ακτιβιστικό ύφος στην ποιητική του λόγου της, δεν εστιάζει μόνο στο βίωμα της ως γυναίκα αλλά και ως queer άτομο.

## 4. Η Queer Θεωρία στη Μετάφραση: μεταφραστικές δυσκολίες και προβληματικές στην Queer ποίηση

### 4.1 Η μετάφραση ως Queer πράξις

Τη δεκαετία του 1990 οι Bassnett και Lefevere (1990) επισημαίνουν μια «πολιτιστική στροφή» στη μετάφραση<sup>22</sup>. Πράγματι, οι *Μεταφραστικές Σπουδές* γνώρισαν μια ολοκληρωτική «αλλαγή στην ίδια την κατανόηση της ορολογίας, του πεδίου εφαρμογής και των προβληματισμών τους, καθώς αμφισβητήθηκαν από φεμινιστικές

---

<sup>22</sup> Η πολιτισμική στροφή στη μετάφραση ήταν τελικά μονόδρομος, καθώς «κάθε στάδιο στη μεταφραστική διαδικασία - επιλογή ξένων κειμένων, εφαρμογή στρατηγικών, επιμέλεια, αναθεώρηση, ανάγνωση - επιτελείται στη βάση των ποικίλων πολιτισμικών αξιών που διαχέονται στη γλώσσα-στόχο και δομούνται αντίστοιχα στη βάση μιας ιεραρχίας [Venuti, Lawrence (1995) *The Translator's Invisibility*. London and New York: Routledge]. Οι Bassnett & Lefevere πρώτοι ανέλυσαν με όρους κοινωνιολογίας τη μετάφραση ως «όπλο» πολιτισμικής κατασκευής και «χειραγώγησης» του πρωτοτύπου, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι δεν είναι τελικά η γλώσσα αυτή που επηρεάζει τις μεταφραστικές επιλογές, αλλά η ιδεολογία.

Σε αντίθεση με τις παραδοσιακές προσεγγίσεις εννοούμενες ως λειτουργικές, «η πολιτισμική προσέγγιση εξήγησε τη δύναμη του μεταφραστή να «χειραγωγεί» σκόπιμα τα κείμενα για να προωθήσει μια ιδεολογία (1990:88) ή για να μιμηθεί κυρίαρχους λόγους (discourses) ώστε να εγγυηθεί η υποδοχή της μετάφρασης στην κουλτούρα-στόχο» (Bassnett, Susan & Lefevere, André (επιμ.). 1990. *Translation, History and Culture*. London: Pinter.). Ο Lefevere, ειδικότερα, εισηγήθηκε τον ορισμό της μετάφρασης ως επαναγραφής/δεύτερης γραφής (rewriting), μαζί με την ανθολογία, την κριτική κ.λπ. (1992)», και ταύτισε τον όρο με την πρακτική της χειραγώγησης. Η πρακτική της επανεγγραφής εξυπηρετεί να διαμορφώσει τις αντιλήψεις ενός πολιτισμού για έναν άλλο πολιτισμό και μπορεί να εισαγάγει καινοτόμες έννοιες, νέα λογοτεχνικά είδη και σχήματα λόγου. Ωστόσο, υπάρχει ο κίνδυνος να καταστείλει την καινοτομία και να περιορίσει την αλήθεια με αλλοιώσεις ή παραγνωρίσεις.

Σε μια λεπτομερή μελέτη περίπτωσης στο βιβλίο του με τίτλο *Translation, Rewriting and the Manipulation of the Literary Fame* (1992), ο Lefevere δείχνει πώς οι μεταφραστικές επιλογές που έκαναν οι μεταφραστές για το «*Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ*» στα γαλλικά, αγγλικά και γερμανικά επηρεάστηκαν από ιδεολογικά κίνητρα. Πιο συγκεκριμένα, η ανάλυση της γερμανικής μετάφρασης τροποποιεί και παραλείπει τις περιγραφές της Frank για την κακομεταχείριση των Εβραίων και την κριτική της για τους Γερμανούς, ευθυγραμμίζοντας το ημερολόγιο με τον κυρίαρχο λόγο της δεκαετίας του 1950, όταν η Γερμανία ήρθε αντιμέτωπη με τη ναζιστική κληρονομιά της. Δεν δύναται να επαναγράψει μια γενοκτονία προς όφελος αυτών που τη διέπραξαν, κι αν δύναται τότε θα πρέπει να ανοίξουμε νέους διαλόγους περί ηθικής και νομιμότητας. Τα κείμενα μπορεί να ταξιδεύουν στον χρόνο, αλλά ο χρόνος βίωσης τους πάντα θα είναι ένας, όση επαναβίωση και αν αυτά υποστούν.

και μετααποικιακές θεωρίες που επέστησαν την κριτική προσοχή τους στις περιπλοκές της εξουσίας, της ιδεολογίας και της ηθικής σε σχέση με το έργο της μετάφρασης» (Kedem 2019, 157). «Η εξέταση της μετάφρασης υπό το πρίσμα της φεμινιστικής θεωρίας και των σπουδών φύλου, είχε ως αφετηρία την αντίληψη της μετάφρασης ως πράξης βαθιάς πολιτικής» (Grammenidis et al., 2021). Πράγματι, «η μετάφραση δεν αφορά μόνο τη γλώσσα» (Spurlin 2017, 172). Αν και οι αντιλήψεις της είναι πάντα ευθυγραμμισμένες με την κατανόηση αυτής, η μετάφραση δεν είναι μια απλή γλωσσική διαδικασία ή γραμμική λειτουργία αλλά μια σύνθετη διαπραγμάτευση «στενά συνυφασμένη με νέες μορφές κειμενικής και πολιτιστικής παραγωγής» (Spurlin 2017, 173). Αυτή η δύναμη της μετάφρασης για κοινωνικοπολιτιστική αλλαγή προκάλεσε το ενδιαφέρον των μεταμοντερνιστικών πεδίων του Φεμινισμού και του Queer, σε τέτοιο σημείο ώστε να μιλάμε για τη μετάφραση σε σχέση με τα εν λόγω πεδία.

Για πολλά χρόνια, οι μελέτες στη *Μετάφραση* και το *Queer* επισκιάζονταν, με τον ίδιο τρόπο που επισκιάζονταν η ταυτότητα των μεταφραστών από τους συγγραφείς των βιβλίων και τις εκδοτικές επιλογές, όπως και η ταυτότητα των ομοφυλοφίλων και λεσβιών λογοτεχνών/-ισσών από τις ετεροκανονικές δομές και τη λογοκρισία. Δεν είναι τυχαίο που ο Venuti αναφέρεται στην Α-ορατότητα του Μεταφραστή (*The Translator's Invisibility*, 1995), και εμείς στην εν λόγω διατριβή, στην α-ορατότητα των queer ποιητικών οντοτήτων. Στο βιβλίο του, ο Venuti υποστηρίζει ένθερμα την αλλοτριοποίηση των μεταφράσεων ως μέσο για να αμφισβητηθεί η ηγεμονική θέση της αγγλικής γλώσσας. Παράλληλα, η Judith Butler στο βιβλίο της *Gender Trouble* αναφέρεται όπως είδαμε παραπάνω στην «επιτελεστική» αντίληψη του φύλου, κατά την οποία η αποδόμηση του έμφυλου υποκειμένου αμφισβητεί τις ηγεμονικές (ετεροκανονικές) δομές που «ελέγχουν» και κανονικοποιούν τη σεξουαλικότητα, τις έμφυλες ταυτότητες, και σχέσεις ισχύος» (Τσιακάλου, 2015).

Ο William J. Spurlin έρχεται και συμπεραίνει ότι «τόσο το *queer* όσο και η *μετάφραση* διαμεσολαβούν μεταξύ ηγεμονικά καθορισμένων χωροχρόνων και η κριτική τους σύνδεση ανοίγει τον δρόμο σε εν δυνάμει νέους χώρους ετερογένειας και διαφορετικότητας» (Spurlin 2014, 181). Θεωρεί, ακόμα, «όμοιους τους χώρους της αμεταφρασιμότητας των γλωσσών με τους χώρους της queer απροσδιοριστίας» (Kedem 2019, 163), καταλήγοντας ότι η μετάφραση είναι πολύ περισσότερο μια «περίπτωση» queer πρακτικής (queer praxis) (Spurlin 2014, 300). Συμπληρώνει τη σκέψη του λέγοντας ότι «το έργο της μετάφρασης, όπως και το έργο του queer, δεν

ολοκληρώνονται ποτέ, καθώς και τα δυο ερευνητικά πεδία δεσμεύονται στην «ατέρμονη πολυποικιλότητα της διαφορ(ετικότητ)ας» (endless proliferation of difference)» (Spurlin 2017, 181). Οι Epstein και Gillett παραδέχονται ό, τι και ο Spurlin, ότι δηλαδή η μετάφραση είναι «εξίσου απροσδιόριστη και ομοίως εμπλουτισμένη με ζητήματα φύλου, σεξουαλικότητας και ισχύος» (Epstein and Gillett, 2017), γι' αυτό και μπορεί να γίνει ένας «πολιτικός χώρος αντίστασης»<sup>23</sup> ενάντια στις επιβεβλημένες πατριαρχικές και ετεροκανονικές δομές» (Pleguezuelos 113).

Αφού ερμηνεύσαμε τη θεωρητική συσχέτιση και διασταύρωση του Queer με τη Μετάφραση, και είδαμε ότι η μετάφραση μπορεί να αποτελέσει μια queer πολιτική πράξη, ήρθε η ώρα να αποσαφηνίσουμε τους τρόπους μετάφρασης queer λογοτεχνικών έργων σύμφωνα με τον Marc Démont. Ο Démont υποστηρίζει ότι «η μετάφραση queer λογοτεχνικών κειμένων μπορεί να επιτευχθεί με τρεις τρόπους: 1) *παραγνώριση* (Misrecognizing) 2) *μειονοτικοποίηση* (Minoritizing), και 3) *κουιροποίηση* (Queering). Η *παραγνωρισμένη μετάφραση* αγνοεί τα queer κειμενικά στοιχεία του κειμένου αφετηρίας. Ο Démont δίνει το παράδειγμα της μετάφρασης ποιημάτων του Walt Whitman από τον Álvaro Armando Vasseur, ο οποίος «παραγνώρισε» την σεξουαλικότητα του Whitman και την ομοφυλόφιλη επιθυμία των ποιημάτων, σε σημείο που η απόδοση τους δημιουργεί συνδηλώσεις απλής ομοκοινωνικής επιθυμίας. Η *μειονοποιημένη μετάφραση*<sup>24</sup> «παγώνει» τη ρευστότητα των φύλων και των

<sup>23</sup> Η μετάφραση δεν είναι μόνο για το Queer ένας χώρος πολιτικής αντίστασης. Έχει γίνει για πολλές ακτιβιστικές συλλογικότητες το πρωτεύον μέσο μόχλευσης της πολιτικής τους ατζέντας. Η Mona Baker στο άρθρο της *Translation as an Alternative Space for Political Action* (2012) εξετάζει τις εν λόγω συλλογικότητες και την σημασία τους στην «επέκταση του αφηγηματικού χώρου και την ενδυνάμωση φωνών που καθίστανται αόρατες από την παγκόσμια ισχύ της αγγλικής». Σύμφωνα με δεδομένα της Baker, τέτοιες ακτιβιστικές συλλογικότητες έχουν υπάρξει οι *Traduttori per la Pace/Translators for Peace* (ίδρυση στην Ιταλία το 1999), οι *TUP* (ίδρυση στην Ιαπωνία το 2003), οι *Plaxcala* (ίδρυση το 2005, χωρίς να έχει δηλωθεί εθνική βάση) και οι *Translator Brigades* (ίδρυση το 2011), με τις πρώτες δύο να υιοθετούν μια περιορισμένη, πασιφιστική ατζέντα με αντι-πολεμικές αφηγήσεις όσον αφορά τη διένεξη Κόσσοβο-Σερβία και Ιράκ αντίστοιχα (Mona Baker (2013). *Translation as an Alternative Space for Political Action*, *Social Movement Studies: Journal of Social, Cultural and Political Protest*, 12:1, 23-47, DOI: 10.1080/14742837.2012.685624). Ενεργά σημαντικό ακτιβιστικό έργο το παρόν έτος της εν λόγω διατριβής, κάνει η μη-κερδοσκοπική [Respond: Crisis Translation](#) η οποία μεταφράζει σε 170 γλώσσες. Μάλιστα, η αραβική της ομάδα εργάζεται ανελλιπώς στην ενημερότητα για τον πόλεμο μεταξύ Ισραήλ-HAMAS, και τις πολιτικές τους ατζέντες που οδηγούν δραστικά στη δυστυχή γενοκτονία των Παλαιστινίων.

<sup>24</sup> Ο Démont αναλύει την ενδογλωσσική μετάφραση των *Ballades en jargon* (Μπαλαντών σε αργκό) του Βιργιλίου στα σύγχρονα γαλλικά με περίπτωση μελέτης την μειονοποιημένη μετάφραση του Thierry Martin που δημοσιεύτηκε το 1998 με τον τίτλο *Ballades en argot homosexuel* (Μπαλάντες στην αργκό των ομοφυλόφιλων). Η ερμηνεία του πρωτότυπου κειμένου από τον Pierre Guiraud ως μια κωδικοποιημένη απεικόνιση εγκληματιών, τζογαδόρων και ομοφυλοφίλων επηρέασε τη μεταφραστική προσέγγιση του Martin, και τον ώθησε να εξισώσει την αργκό των ποινικά διωκόμενων ανθρώπων με την αργκό των ομοφυλόφιλων ανθρώπων. Αν και εστίασε στην ομοφυλοφιλική θεματική, αγνόησε τις νοηματοδοτήσεις σχετικά με την εγκληματικότητα και τον τζόγο. Ο Démont εξηγεί ότι «ο τίτλος είναι

σεξουαλικών επιθυμιών με αυστηρές δηλωτικές ισοδυναμίες απ' τη μια στην άλλη γλώσσα, οικειοποιώντας την πολυεπίπεδή φύση του queer (Démont, 2018). Μεταφράζοντας με αυτόν τον τρόπο, ο μεταφραστής μπορεί να ολισθαίνει σε «απρόσεκτη μεταγραφή της camp γλώσσας του κειμένου, εκείνης της ιδιολέκτου δηλαδή που χρησιμοποιείται στο εκάστοτε πλαίσιο από ομοφυλόφιλα άτομα, και λειτουργεί παράλληλα με εξωγλωσσικές νοηματοδοτήσεις» (Τσιακάλου, 2015). Μια τέτοια camp ιδιολέκτος στην Ελλάδα είναι τα καλιαρντά, που υπήρξε ανάγκη από την queer κοινότητα να πρωτοεμφανιστούν το 1940, λόγω της διάχυτης ομοφοβίας στη χώρα<sup>25</sup>. Τέλος, «η *κουιροποιημένη μετάφραση* έχει διττή λειτουργία, καθώς κριτικάρει

---

προβληματικός από μόνος τους, και ότι η μεταφραστική προσέγγιση του Martin καταστέλλει εν τέλει την αμφισημία, τους συνειρμούς, την πλαστικότητα, την πρωτότυπη queer διάσταση και την ικανότητα του πρωτότυπου κειμένου να (απο)δομεί τη δική του αφήγηση/νόημα δημιουργώντας ένα σταθερό και μονοδιάστατο κείμενο οργανωμένο σε μια δηλωτική σεξουαλική ρητορική (Démont, M. (2018). *On Three Modes of Translating Queer Literary Texts* (pp. 157–171). *Queering Translation, Translating the Queer Theory, Practice, Activism* Edited by Brian James Baer and Klaus Kaindl. <https://library.oapen.org/bitstream/id/3fa84241-5f60-4279-94f1-9bb0d29e7926/9781315505961.pdf>).

<sup>25</sup> Ο Η. Πετρόπουλος σημειώνει στον επίλογο του βιβλίου του *Καλιαρντά* υποστηρίζει ότι «ο λεξικογράφος κι ακαδημαϊκός Μανώλης Τριανταφυλλίδης (και οι συν αυτό) ήξεραν θαυμάσια την ύπαρξη της καλιαρντής, όσο και της αργκό του υποκόσμου. Ωστόσο, εμάζεψαν μετ' αμφιβόλου σοβαρότητας κάτι ψωρολεξιλόγια, αφήνοντας κατά μέρος, από ασυγχώρητη δειλία, τις σπουδαιότερες και μεγαλύτερες αργκό μας» (Ηλίας Πετρόπουλος, *Καλιαρντά*, Νεφέλη, Αθήνα 2010, σ. 245). Υπάρχει ικανοποιητικό δείγμα τραγουδιών και ποίησης με λεξιλόγιο της καλιαρντής, «τα περισσότερα με δηκτικό καυστικό πνεύμα, όπως στο ποίημα-παρωδία του δημοφιλούς ποιήματος του Σεφέρη, που εκκυκλοφόρησε σε δίσκο, πριν δέκα-πέντε χρόνια, με μουσική του Μίκη Θεοδωράκη:

*Στο περιγιάλι το κρυφό,  
Διαβάζοντας Σεφέρη,  
Την άβελα το περιστέρι,  
Μα το μουτζό γλυφό.*

*Πάνω στην άμο την ζανθή  
Της δίκλα το δέλτα  
Με νόμπελ τέτια κουραβέλλα  
πρέπει να βραβευτεί*

*Με φούρκα και με βογγητό  
Και πιασμαντέ με πάθος,  
Μόνο που πήρα κατά λάθος  
Την πούλη για μουτζό. » (Πετρόπουλος 2010, σ.237)*

Ενδιαφέρον προκαλεί και το ποίημα του Λαπαθιώτη με τίτλο *Βάο, Γάο, Λάο* (1938):

*Ζινώντας αποβίδονο σαβίνι  
Κι απονιβώντας ερομιδαλιό,  
Κουμάνισα το βίρο του λαβίνι  
Με σάβαλο γιδένι του θαλιό.*

*Κι ανέδοντας έν' άκονο χαβίνι  
Που ραδαγοπαλούσε τον αλιό  
Σινέρωσα τον άβο του ραβίνι  
Σ' έν' άφαρο δαμένικο ραλιό.  
... (πρώτες δύο στροφές)*

τις υπάρχουσες μεταφράσεις, και αναπτύσσει τεχνικές για να διατηρήσει ή αναδείξει τον-όπως ο Démont αποκαλεί-υπάρχοντα «ιστό σημαινόντων συνδηλωτικών συσχετισμών», δηλαδή όλα εκείνα τα queer στοιχεία του κειμένου αφετηρίας στο κείμενο αφίξεως» (Malena, 2022).

Τι στρατηγικές ακολουθούνται για μια κουιροποιημένη και ουχί λογοκριμένη μετάφραση ενός queer έργου; Τη δεκαετία του 1970 και 1980, οι ριζοσπάστριες Καναδές φεμινίστριες κινητοποιούν τη Φεμινιστική Μετάφραση ως ανατρεπτική πράξη (subversive act) με απώτερο σκοπό την πολιτική (re)écriture au feminine [(επανεγ)γραφή στο θηλυκό], και κατά συνέπεια την ανατρεπτική παρέμβαση στις δομές του φαλλογοκεντρισμού και του πατριαρχικού κυρίαρχου λόγου (discourse) που έχουν εγγραφεί στην έως τώρα γλώσσα και Λογοτεχνία. «Οι στρατηγικές της φεμινιστικής μετάφρασης, σύμφωνα με τη von Flotow (1991) είναι τρεις: α) *συμπλήρωση* [supplementing], η οποία αναδεικνύει κρυμμένες φεμινιστικές ή μισογυνιστικές νοηματοδοτήσεις χάρη στην υπερμετάφραση, β) η *χρήση προλόγου και υποσημειώσεων* [prefacing & footnoting], κατά την οποία αναδεικνύεται αφενός η ορατότητα της μεταφράστριας/-ή και αφετέρου ο αχανής «ιστός» της διακειμενικότητας, και γ) η *κειμενοπειρατεία* [hijacking], η οποία περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό υποσημειώσεων και έντονες (στα όρια μετα-δημιουργίας και παράβασης) παρεμβάσεις στο πρωτότυπο» (Τσιακάλου, 2015). Ο Burton (2010) στο άρθρο του “Inverting the Text: A Proposed Queer Translation Praxis” αναφέρει ότι «οι στρατηγικές φεμινιστικής μετάφρασης μπορούν να χρησιμοποιηθούν και για τα queer κείμενα». Ωστόσο, επειδή τα πλαίσια και οι μορφές καταπίεσης είναι προφανώς διαφορετικά στην κάθε περίπτωση, η queer μετάφραση στην πράξη θα μορφοποιηθεί εξίσου διαφορετικά. Στο μεταξύ, την ανατρεπτική στρατηγική της φεμινιστικής μετάφρασης (subversive act) δανείζεται ο Burton για να αναφερθεί στην όπως αποκαλεί *αντιστροφική* -ή για να ενοχληθούν τα «ομοφοβικά πνεύματα» *διαστροφική*-στρατηγική της Queer Μετάφρασης (inversive/perversive act).

---

Ο Πετρόπουλος υποθέτει ότι πρόκειται για καλιαρντά, ωστόσο επιφυλάσσεται ότι ίσως είναι κάποιος γλωσσικός πειραματισμός. Η επικρατούσα άποψη θέλει το ποίημα προϊόν του Λετρισμού (avant-garde κίνημα, 1940-1940), παρόλο που η συγγραφή του προηγείται χρονικά του ρεύματος αυτού.

#### 4.2 Μεταφράζοντας Queer Λογοτεχνία: γλωσσολογικές και πολιτισμικές προκλήσεις [camp γλώσσα, queer ιδιώματα, έμφυλες γλώσσες, αντωνυμίες φύλου (pronouns)]

Πρωταρχικά, ο μεταφραστής/η μεταφράστρια της λογοτεχνίας, πρέπει να έχει γνώσεις πάνω στη λογοτεχνική θεωρία, η οποία λειτουργεί υποστηρικτικά, στο επίπεδο που κάθε μετάφραση συνιστά μια ερμηνεία του λογοτεχνικού κειμένου (Δημητρούλια & Κεντρωτής, 2015, σ. 126). Μετά ο μεταφραστής θα χρειαστεί να προχωρήσει σε λειτουργική ανάλυση του λογοτεχνικού κειμένου αφετηρίας σε σχέση με το κείμενο αφίξεως<sup>26</sup>. Ο Keith Harvey στο άρθρο του *Translating Camp Talk, Gay Identities and Cultural Transfer* εξετάζει την μακρο-λειτουργική διάσταση της ανάλυσης ενός queer λογοτεχνικού κειμένου πηγής καθορίζοντας την επιτυχία της από μια πρόσθετη σειρά παραγόντων συμπεριλαμβανομένου της σεξουαλικής ταυτότητας του/της μεταφραστή/-τριας και της σχέσης του/της με την κουλτούρα των Queer ανθρώπων, τις ταυτότητες, τους κώδικες και το πολιτικό τους έργο<sup>27</sup>. Κι αυτό για να αποφευχθούν περιστατικά *παραγνωρισμένων μεταφράσεων*, όπως «η περίπτωση του μεταφραστή Rybowski στην Πολωνία, ο οποίος παρέλειψε στρατηγικά να μεταγράψει τις ομοφυλοφυλικές υποδείξεις και νοηματοδοτήσεις του Allen Ginsberg στις μεταφράσεις των έργων του» (Hutchens, 2007).

Τα queer λογοτεχνικά έργα διαθέτουν συνήθως γλωσσικά μέσα, ιδιώματα και λοιπά αισθητικά στοιχεία τα οποία χαρακτηρίζονται ως *camp*, και σχετίζονται με το κίνημα του αισθητισμού. Στο «Notes on Camp», η Sontag αντιλαμβάνεται το *camp* ως είδος αισθητικής ευαισθησίας που χαρακτηρίζεται από μια «αποτυχημένη σοβαρότητα» και

---

<sup>26</sup> Τα κριτήρια της λογοτεχνική ανάλυσης και επικοινωνίας του κειμένου αφετηρίας τα οποία χρειάζεται να λάβει υπόψη η μεταφράστρια/-ής συνοψίζονται στη Nord (2014, σ. 178-182) και αφορούν: τον πομπό ή συγγραφέα (συνήθως το ίδιο άτομο) • την πρόθεση (περιγραφή ενός φανταστικού κόσμου) • τους παραλήπτες (δέκτες με συγκεκριμένες προσδοκίες) • Το μέσο (η γραπτή μορφή – το βιβλίο) • τον χώρο, τον χρόνο και το κίνητρο (εκφράζουν τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά της περίπτωσης του πολιτισμού-πηγή και του πολιτισμού-στόχου) • Το μήνυμα (η πρόθεση του πομπού μέσω της λογοτεχνικής γλώσσας) • Το αποτέλεσμα ή η λειτουργία (το αισθητικό ή ποιητικό αποτέλεσμα που προσδίδει στο κείμενο μια συγκεκριμένη αξία). Στα Queer λογοτεχνικά κείμενα έχουμε αντικανονικές χωροχρονικότητες και το κίνητρο αφορά συνήθως την βαθιά ανάγκη για ορατότητα των queer υποκειμένων. [Nord, C. (2014). *Η μετάφραση ως στοχευμένη δραστηριότητα: Εισαγωγή στις λειτουργικές προσεγγίσεις* (Σ. Π. Γραμμενίδης & Δ. Δ. Λάμπρου, επιμ.). 178-182. Αθήνα: Δίαιλος].

<sup>27</sup> Ο Harvey έκανε νύξη για τη μετάφραση «από θέση» συλλαμβάνοντας τη μετάφραση των Queer έργων όχι μόνο ως μια γλωσσική πράξη, αλλά κι ως πράξη πολιτισμικής ερμηνείας που θα ήταν θεμιτό να πραγματοποιείται από «εκ των ένδον» ιστοριοποιημένα queer υποκείμενα. Ωστόσο, αυτό σίγουρα δεν πρέπει να σημαίνει ότι είναι θεμιτό και να αποκλείονται ετεροκανονικοί μεταφραστές στις μεταφράσεις queer έργων. Το ερώτημα που θέτει η κ. Βλάχου στο άρθρο της «Μεταφράζοντας από θέση» παραμένει το εξής: «πώς η θέση από την οποία μεταφράζουμε μπορεί να έχει κάποιο αντίκτυπο στο μετάφρασμα;» (Βλάχου, Ε. (2022). *Μεταφράζοντας από θέση*. Peempip.gr. <https://blog.peempip.gr/%ce%bc%ce%b5%cf%84%ce%b1%cf%86%cf%81%ce%ac%ce%b6%ce%bf%ce%bd%cf%84%ce%b1%cf%82-%ce%b1%cf%80%cf%8c-%ce%b8%ce%ad%cf%83%ce%b7/>).

τη «θεατροποίηση της εμπειρίας» (1964:287). Αντίστοιχα, ο Keith Harvey κρίνει αναγκαίο το ρόλο του μεταφραστή στην συνεπή μεταγραφή των *camp* γλωσσικών στοιχείων ενός *queer* έργου από τη μια στην άλλη γλώσσα, δηλαδή τα γλωσσικά στοιχεία εκείνης της ιδιολέκτου που χρησιμοποιούν μεταξύ τους τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα. Οι όροι “butch”, “pensies”, “screaming queens”, “Mary”, «συκιά» και άλλοι κωδικοποιημένοι όροι δυσκολεύουν το έργο των μεταφραστών στην εύρεση αντίστοιχων σημείων σε γλώσσες στόχο, και συνήθως η απόδοση τους είναι επανοικειοποιημένη και διαφορετική από αυτή της αγγλικής. Στην ελληνική, χαρακτηριστικό παράδειγμα *camp* γλώσσας αποτελούν τα καλιαρντά, μια ιδιόλεκτος των ομοφυλοφίλων και των τρανς της εποχής του ’40 κι έπειτα. Η Πάολα Ρεβενιώτη στα ποιήματα της χρησιμοποιεί αρκετές λέξεις στα καλιαρντά. Σήμερα, εγχειρίδιο «ανάγνωσης» των καλιαρντών αποτελεί το *Λεξικό της Καλιαρντής* το οποίο εκδόθηκε το 1971 από τον Ηλία Πετρόπουλο.

Η γλώσσα δεν είναι άμοιρη του φύλου, ειδάλλως δεν θα μιλάγαμε για σεξισμό στη γλώσσα. Σύμφωνα με γλωσσολογικά στοιχεία από την *Ομάδα Υψηλού Επιπέδου για την Ισότητα των Φύλων και τη Διαφορετικότητα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου* (2018), υπάρχουν γλώσσες χωρίς γένη<sup>28</sup>, με φυσικά γένη<sup>29</sup>, και με γραμματικά γένη. Στις γλώσσες με γραμματικά γένη όπως τα γερμανικά, οι λατινογενείς και οι σλάβικες γλώσσες, κάθε ουσιαστικό έχει γραμματικό γένος και το γραμματικό γένος των ουσιαστικών που δηλώνουν πρόσωπα συμπίπτει, κατά κανόνα, με το φύλο του προσώπου στο οποίο αναφέρονται. Στις έμφυλες αυτές γλώσσες, η φεμινιστική οπτική προκρίνει για τη συμπερίληψη των γυναικών ως γλωσσική στρατηγική την «θηλυκοποίηση» (καπετάνιος-καπετάνισσα), ενώ τα *genderqueer* άτομα προκρίνουν συνήθως μια πιο ουδέτερη γλώσσα, ουδέτερο γένος (το [πλάσμα]), το μπαλαντέρ παπάκι (@) ή άλλους ευφάνταστους αντωνυμικούς πειραματισμούς, που επιφέρουν το σύγχρονο γλωσσικό ζήτημα των νέο-αντωνυμιών (*ze/hir*, *fae/faer/ ey/em* κτλ). Οι νέο-

---

<sup>28</sup> Οι γλώσσες χωρίς γένη είναι τα εσθονικά, τα φιλανδικά, και τα ουγγρικά, και σε αυτές δεν συναντάμε γραμματικά γένη ούτε για τα ουσιαστικά, ούτε για τις αντωνυμίες, και συναφώς δεν χρειάζεται να προβούμε σε στρατηγικές ενσωμάτωσης και συμπερίληψης γυναικών ή φύλων εκτός του δυαδικού συστήματος [Παπαδημούλης, Δ., & Ομάδας Υψηλού Επιπέδου για την Ισότητα των Φύλων και τη Διαφορετικότητα, (2018)].

<sup>29</sup> Οι γλώσσες με φυσικά γένη είναι τα αγγλικά, τα δανικά και τα σουηδικά, στις οποίες τα ουσιαστικά που δηλώνουν πρόσωπα είναι περισσότερο ουδέτερα ως προς το φύλο, ενώ υπάρχουν ειδικές για κάθε φύλο προσωπικές αντωνυμίες. Η γλωσσική στρατηγική που χρησιμοποιείται στην πλειονότητα των περιπτώσεων σε αυτές τις γλώσσες είναι η «ουδετεροποίηση» (*policeman-police officer*) [Παπαδημούλης, Δ., & Ομάδας Υψηλού Επιπέδου για την Ισότητα των Φύλων και τη Διαφορετικότητα, (2018)].

αντωνυμίες εισχωρούν στην λογοτεχνία και τη ποίηση, και οι μεταφραστές αδυνατούν να αποδώσουν τις επιθυμητές νοηματοδοτήσεις των μη-δυναδικών λογοτεχνικών υποκειμένων ή χαρακτήρων σε λογοτεχνικά έργα, ιδίως στις γλώσσες στόχο με γραμματικά γένη, καθώς αυτές «περιορίζουν τον χώρο, τις ευκαιρίες, την ευκολία και την ευαισθησία στην εξέλιξη τους, όταν πρόκειται για ουδετερότητα» (Hord, 2016). Ο συνάδελφος μεταφραστής Λύο Καλοβυρνάς αναφέρει ότι «στις γλώσσες υπάρχει ο νόμος της ελάχιστης προσπάθειας και αποτελεί τον βασικό λόγ ο που η χρήση πολλαπλών γενών είναι απίθανο να επιτευχθεί. Συμπληρώνει λέγοντας ότι «αν κάτι μπορούμε να πούμε με δέκα λέξεις ή με τρεις, πάντα θα επιλέγουμε τις τρεις» (Καλοβυρνάς, 2016). Η αντι-κανονιστική ιδεολογία των queer ακτιβιστών προφανώς και «υποκρίνεται» κώφωση στον εξής γλωσσικό κανόνα, καθώς πως θα αποδειχθεί η πολλαπλότητα των φύλων, αν δεν υπάρχει πολλαπλότητα αντωνυμιών;

#### 4.3 Μεταφράσεις ποιημάτων της Νόα Τίνσελ

Από τον 19<sup>ο</sup> αιώνα μέχρι και τις αρχές του 21<sup>ου</sup> έχουν καταγραφεί πολλά περιστατικά περιστολής και λογοκρισίας αρκετών ομοφυλόφιλων και queer ποιητικών έργων. Το *Ασμάτιον* (1860) του Ιωάννη Καρασούτσα λογοκρίνεται από τον ανθολόγο Ανέστη Κωνσταντινίδη με παραγνώριση και αλλοίωση. Η ποιητική συλλογή του Βασίλη Λαμπρολέσβιου *Γύρω απ' το νέκταρ* (1927) λογοκρίνεται και απαγορεύεται. Το ποίημα του Λαπαθιώτη με τίτλο *Επεισόδιο* (1938) λογοκρίνεται. Ακόμα και η κριτική που έλαβε το Καβαφικό έργο εκ των υστέρων έγινε από πολλούς με τρόπο επαρχιώτικου λογοτεχνίζοντος καφεενείου. «Γενιές κριτικών προτίμησαν να μιλούν για ερωτισμό και ερωτικότητα, ακριβώς για να μην αντιμετωπίσουν τη ριζοσπαστική δυναμική της σεξουαλικότητας και της ταυτότητας» (Παπανικολάου 2014: 31). Έτσι, βλέπουμε ότι «η λογοκρισία τείνει ρευστή, καθώς παρεμποδίζει αποκόβει, σβήνει, ανοίγει ξαφνικά χάσματα και ανακολουθίες στην queer έκφραση μέχρι και σήμερα· και ακόμα λειτουργεί συγκροτησιακά με συγκεκριμένες στρατηγικές που δεν αποκλείουν τον ομοφυλόφιλο λόγο, αλλά που εν τέλει τον σχηματοποιούν, τον προβλέπουν, τον χαρτογραφούν». (Παπανικολάου, 2018). Ό, τι, λαθώς λογοκρίνει η εποχή, θα φανερώνει ο χρόνος, καθώς αυτό που λαθώς λογοκριμένο είναι, έχει υπάρξει για μια στιγμή πηγαία λεύτερο, κι ο χρόνος θα το δείξει.

Σήμερα, σαφώς και υπάρχει λογοκρισία, αλλά σίγουρα όχι με τον ίδιο τρόπο και την ίδια ένταση της εποχής του μεταξικού καθεστώτος. Ωστόσο, σήμερα, έχεις ελευθερία λόγου, αλλά αν μιλάς πολύ την γκέι σλάνγκ είσαι αδερφάρα, κι αν γράφεις ποίηση για την πατριαρχία και τον φεμινισμό, τότε έχεις χαράξει αυτομάτως πορεία καριέρας στην ποίηση της σερβιέτας. Αυτή την αντίφαση βιώνει η Νόα Τίνσελ (Βάγια Κάλφα) και μας το βεβαιώνει στο ποίημα *Οι άντρες μου λένε τι είναι αληθινή ποίηση* της συλλογής *Μακάρι να το είχα κάνει νωρίτερα*. Η απάντηση της στο τραύμα της απόρριψης από την οικογένεια της, τις/τους συντρόφους, το έθνος, τους ελίτ ποιητάδες κτλ, είναι τα ποιήματα αυτής της συλλογής με όλη την μαχητική διάθεση και πραγμάτωση της αντίδρασης στην αντίφαση. Τα ποιήματα της είναι σαν ακαριαίες ιαχές, πράμα για το οποίο μας προϋδεάζει η εισαγωγική της αναφορά στο κοφτό αλλά ηχηρό ποίημα της Λιλής Μπέτσικας με τίτλο Έκφυλη (Νουμάς, τ.χ. 391, 1910), στο οποίο «η ποιήτρια αποδομεί την αναπαράσταση του έκφυλου ως απαραίτητα κακού» (Τζανάκη, 2019).

Η απόπειρα μου να μεταφράσω παρακάτω ορισμένα από τα ποιήματα της συλλογής της αποσκοπεί στην αναγκαιότητα να χαρεί ορατότητας η αόρατη σεξουαλικότητα του λεσβιασμού, η queer απροσδιοριστία του ποιητικού υποκειμένου και όλα τα προσωπικά βιώματα και οι στρατευμένες καταγγελίες του προς το αγγλόφωνο κοινό. Μπορεί το έργο να διχάζει για την ποιητική του σύνθεση και δραστηριότητα, αλλά αυτό εξ αρχής δεν ενδιέφερε την ποιήτρια, καθώς η ίδια μας προτρέπει στον *Αντιρομαντικό πρόλογο*<sup>30</sup> να μη την διαβάσουμε αν ψάχνουμε μουσικότητα και παρηχήσεις. Τα ποιήματα της αποτελούν εμπρόθετες ιαχές και ο λόγος της επιτελεί την μεταμοντέρνα queer ποιητική αισθητική, και είναι πλήρως συνειδητοποιημένη γι' αυτό. Όλα αυτά καλούμαι να γνωρίζω για να προβώ σε μια κουιροποιημένη μετάφραση, η οποία θα αναδημιουργεί και θα συμπληρώνει στην γλώσσα στόχο τις queer γλωσσικές και στυλιστικές συνδηλώσεις, καθώς και τα στοιχεία ανοικείωσης της Τίνσελ. Σε ορισμένα σημεία έχω υπερμεταφράσει το κείμενο για να αναδείξω εντονότερα το queer στοιχείο.

---

<sup>30</sup> Απόσπασμα από το ποίημα

Μη με διαβάζετε αν χρειάζεστε ατμόσφαιρα

Αν αυτό που λείπει από τη ζωή σας

Είναι η υποβλητική μουσικότητα

Αν περιμένετε να περιγράψω το φεγγάρι

Μετά το βιασμό

Αν αισθάνεστε το χρέος σας βαρύ

Στους ρυθμιστές του γούστου

Μη με διαβάζετε αν ψάχνετε την καύλα

Στην παρήχηση.

... (Αντιρομαντικός πρόλογος, *Μακάρι να το είχα κάνει νωρίτερα*, σ. 45)

Για παράδειγμα, στο ποίημα «Νοιώθω πιο λεσβία» (I feel more lesbian), μεταφράζω το χωρίο «Μη μας βρουν/Σφαγμένες» ως “Our bodies might be found/Butchered”, κάνοντας συμπληρωματική αναφορά στην κοινωνικά έμφυλη διάσταση των σ ω μ ά τ ω ν. Ακόμα, στο χωρίο «Οι ποιητάδες και οι οπαδοί τους» στο ποίημα «Οι άντρες μου λένε τι είναι αληθινή ποίηση» μεταφράζω ως “The great men poets and their minions” φανερώνοντας την ειρωνεία για τον ανδροκρατούμενο ελιτισμό στην ποίηση και τις «ενισχύσεις» τους. Στο ποίημα «Στο κορίτσι μου που δεν ξέρει πως να με συστήσει» χρειάστηκε να μεταγράψω το camp λεσβιακό ιδίωμα από την ελληνική στην αγγλική. Η «νταλικά τζιβιτζιλού αντρογυναίκα» αποδόθηκε ως η «trukkalessa chub dyke». Η trukkalessa στα αγγλικά είναι η γυναίκα που μοιάζει με νταλικέρη και μάλλον είναι λεσβία, ενώ η «τζιβιτζιλού» προέρχεται μάλλον από το ηχομιμητικό τζιβ-τζιβ και συνδέεται με τον ήχο από το λεσβιακό σεξ. Πλησιέστερα συνώνυμα της «τζιβιτζιλούς» είναι η «τριβάδα» (στα αγγλ. tribade) που δείχνει περισσότερο την κίνηση στο λεσβιακό σεξ (τριβή) κι όχι τον ήχο της κίνησης. Ωστόσο, η συνδήλωση της «τζιβιτζιλούς» ταυτίστηκε με την σωματώδη νταρντάνα και αντρούα λεσβία και αυτό αποτέλεσε το βασικό context μου στη γενικότερη μετάφραση. Άλλοι επιθετικοί προσδιορισμού συνιφασμένοι με τον ελληνικό πολιτισμό είναι «το φακελάκι» και «η βλαχάρα». Το «φακελάκι» (fakelaki) παρέμεινε ως έχει καθώς έχει ήδη περάσει ο όρος μεταγραμμένος στην αγγλική χάρη στη δημοσιογραφία και τις Ευρωπαϊκές έρευνες που επιχείρησαν να αποδείξουν κάποτε την αλόγιστη παραοικονομία της Ελλάδας. Το επίθετο «βλαχάρα» αποδόθηκε στην αγγλική με το αντίστοιχο «bumpkin» που χρησιμοποιείται συχνά υποτιμητικά για τους αστοιχείωτους που ζούν στην επαρχία.

## TAPAZΩ

## I UPSET

Την κομμώτρια

The hair-dresser

Με τις καμένες άκρες μου

With my damaged edges

Την πωλήτρια του hondos / που δεν βάζω  
κρέμα νύχτας

The saleswoman in Hondos Center / for  
not using night cream

Τον διαιτολόγο που δεν ζυγίζω το ρυζάκι

The nutritionist / for not weighing the

Τον παθολόγο / που επιμένω να με

rice

εξετάσει ξανά

|                                      |                                              |
|--------------------------------------|----------------------------------------------|
| Ανασφάλιστη / και χωρίς φακελάκι     | The GP / for insisting he examines me        |
| Τη γυναικολόγο / που κόλλησα πάλι    | once more                                    |
| κονδυλώματα                          | With no health insurance / and no pay-off    |
| Τις φεμινίστριες / που διασπάω το    | fakelaki                                     |
| κίνημα.                              | My gynecologist / for having caught          |
|                                      | HPV again                                    |
| Τους γονείς μου                      | The feminists / for degrading the            |
| Που τους ξέμεινε το λάθος παιδί      | movement                                     |
|                                      | My parents                                   |
| *                                    | Who got stuck with the wrong child           |
| Ταράζω όσες πέρασαν καρκίνο          | *                                            |
| Που θέλω να κόψω το στήθος μου       |                                              |
| Τις γυναίκες που πηγαίνω με άντρες   | I upset cancer survivors                     |
| Τους άντρες που πηγαίνω με γυναίκες  | For my desire to cut off my breasts          |
| Τους κουήρ που μετράω τα λεφτά       | I upset women for fucking men                |
| Τους ψυχιάτρους που πηδιέμαι χωρίς   | Men for fucking women                        |
| όρια                                 | Queers for budgeting                         |
| Τα αφεντικά που ζητάω το μισθό μου   | Psychiatrists for my no-holds-barred         |
| Ταράζω τους ποιητές που μπήκα στα    | fucks                                        |
| σαλόνια τους βλαχάρα                 | My bosses for demanding my salary            |
| Τους εκδότες που γράφω για ένα μικρό | I upset men poets for joining their elite as |
| κοινό.                               | a bumpkin                                    |
|                                      | Editors for crossing over to a small         |
| Αλλά όχι για αυτό που πρέπει.        | audience                                     |
|                                      |                                              |
| *                                    | And not to the one they need                 |
| Μακάρι να το είχα κάνει νωρίτερα.    | *                                            |
|                                      |                                              |
|                                      | If only I had done it sooner                 |

ΝΙΩΘΩ ΠΙΟ ΛΕΣΒΙΑ

I feel more lesbian

Όταν μου φέρονται καλά

When they 're being nice to me

Τις σαράντα μέρες της νηστείας

During the forty days of fasting

Όταν επιστρέφουν από την Θεία  
Κοινωνία

When they return home after the Holy  
Communion

Και μου αφήνουν αντίδωρο

And they bring me the wafer

Όταν στην κηδεία του αδερφού μου

When at my brother's funeral

Τους καίει το κρεβάτι μου

They are obsessed with who I fuck or not

Όταν μας καταριούνται οι παπάδες

When priests cuss us out

Που τον παίζουν για εμάς

But then they jerk off for us

Ενώ κοιμάται η γυναίκα τους

While their woman is asleep

Όταν τρίβονται πάνω μας

When swole assholes

Φουσκωμένοι μαλάκες

Rub themselves on us

Κι εγώ φοβάμαι

And I fear

Μη μας βρουν

Our bodies might be found

Σφαγμένες.

Butchered

ΣΤΟ ΚΟΡΙΤΣΙ ΜΟΥ ΠΟΥ ΔΕΝ ΞΕΡΕΙ  
ΠΩΣ ΝΑ ΜΕ ΣΥΣΤΗΣΕΙ

TO MY GIRLFRIEND WHO KNOWS  
LITTLE OF HOW TO INTRODUCE  
ME

Λέσβω από κούνια

Lesbo from the cradle

Τρώω τα μουνιά των κοριτσιών ας

I eat your girls' pussies out

Το κάνω καλύτερα

I do it better

Τους χαλάω τις πιθανότητες

I lower their chances

Για ένα decent γάμο

For a decent marriage

Νταλικά τζιβιτζιλού αντρογυναίκα

|                                      |                                       |
|--------------------------------------|---------------------------------------|
| Είμαι η λύσσα των Ελλήνων χριστιανών | A trukkalessa chub dyke               |
| Η αποτυχία των επαρχιωτών ψυχιάτρων  | I'm what enrages the Greek Christians |
| Χαμηλά στην ατζέντα των              | What fails the country psychiatrists  |
| κομμουνιστών                         | I'm low on the agenda of communists   |
| Το κρυφό χαρτί της κυβέρνησης        | The trump card of the government      |
| Όταν πιάνει πάτο                     | When it hits rock bottom              |

\*

\*

|                           |                                   |
|---------------------------|-----------------------------------|
| Αρρώστια. Μόδα. Πρόβλημα  | A disease. A trend. A problem     |
| Αντικείμενο μελέτης       | A case study                      |
| Στις πλάτες μου κερδίζουν | Of off my back, they're profiting |
| Κρατική επιχορήγηση       | A government grant                |

|                                    |                                             |
|------------------------------------|---------------------------------------------|
| Είμαι αυτή που αφήνεις έξω απ' την | I'm her you leave the trash at the doorstep |
| πόρτα της σκουπίδια                | Eggs dripping on her walls                  |
| Στους τοίχους της τρέχουν αβγά     | The filthy bitch you refuse her treat       |
| Η βρωμιάρα που της αρνείσαι το     | What we should keep a secret from the       |
| κέραςμα                            | grandparents                                |
| Αυτό που δεν πρέπει να μάθουν οι   |                                             |
| παππούδες                          | I'm the hatred that brings the gang         |
|                                    | together                                    |

|                                        |                                 |
|----------------------------------------|---------------------------------|
| Είμαι το μίσος που ενώνει τις παρέες   |                                 |
|                                        | You need me, so you feel normal |
| Με χρειάζεστε για να νιώθετε κανονικοί |                                 |
|                                        | I need you, so I feel free      |
| Σας χρειάζομαι για να νιώθω ελεύθερη   |                                 |

|                              |                           |
|------------------------------|---------------------------|
| ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΕΝΑΝ ΧΩΡΙΣΜΟ ΠΟΥ | TIPS FOR HAVING THE UPPER |
| ΘΑ ΕΙΣΑΙ ΑΠΟ ΠΑΝΩ            | HAND IN A BREAK-UP        |

|                                                                 |                                                         |
|-----------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------|
| Αν τα παίζει όλα για όλα                                        | If she goes all in                                      |
| Αν αρχίσει να απαιτεί                                           | If she starts demandin'                                 |
| Ήρθε η ώρα να ξεφορτωθείς το σκάνδαλο                           | It's time to get rid of the scandal                     |
| Διάλεξε ένα μέρος με συμβολισμό                                 | Pick a meaningful spot                                  |
| Την αλυκή με τα φλαμίνγκο                                       | The salt marshes with the flamingos                     |
| Αυτό θα την κάνει να νοιώσει ιδιαίτερη                          | This will make her feel special                         |
| Η απομόνωση θα σε γλιτώσει από τα άβολα βλέμματα                | Isolation will save you from awkward gazes              |
| Αν αρχίζει να φωνάζει / μίλα της για πατριαρχία                 | If she starts yelling / talk about patriarchy           |
| Καπιταλισμό                                                     | Capitalism                                              |
| Πες της πως συμβάλλει ο γάμος                                   | Explain to her the role of marriage                     |
| Στην αναπαραγωγή του ετερόφυλου status quo                      | In sustaining the heterosexual status quo               |
| Σε κάνει οικόσιτη / σε στραγγίζει από πόρους                    | It makes you domesticated / it drains you of resources  |
| Κάνε την να πιστέψει πως η επιθυμία της για παιδί είναι ένοχη   | Convince her that her desire for a child is sinful      |
| Μίλα της για γάτες / πες της                                    | Talk to her about cats / tell her                       |
| Πως δεν είναι αρκετά κουήρ                                      | She's not queer enough                                  |
| Και ακόμα ότι δεν σου αρέσουν πια τα ποιήματα                   | And that you no longer like the poems                   |
| Των λεσβιών και των γκέι – παρατήρησε ότι γράφουν μόνο γι' αυτό | Of lesbians and gays; they constantly write about it    |
| Πες της ότι το coming out είναι μια άλλη εξουσία                | Tell her that coming out is another form of power       |
| Μίλα της για Butler και Foucault                                | Talk to her about Butler and Foucault                   |
| Πες της πόσο σε πιέζει / πως κατάντησε                          | Tell her how much she oppresses you / what she's become |
| Και αν δεν το πιάνει με τίποτα                                  | And if she doesn't catch on                             |
| Πες της πως δεν σου αρέσει τώρα το μουνί της                    | Tell her you're not a fan of her pussy anymore          |
|                                                                 | *                                                       |

\*

-You know how it goes-

-Ξέρεις τώρα-

Τακτικές των φίλων σου  
Των αληθινά κουήρ

The tactics of your friends  
Your genuinely queer ones

MIDDLE-CLASS DRAG

MIDDLE-CLASS DRAG

...

V.

[Υπότροφος]

...

V. [Scholar]

Στην κατώτατη εισοδηματική κλίμακα  
Λαμπρό μυαλό  
Επιδεικνύω καινοτομία σκέψης  
Συντάσσω κείμενα και στους σωτήρες  
μου  
Σε κελιά 3000 χαρακτήρων στριμώχνω  
τη ζωή μου  
Θέλουν να δουν πόσο υπέφερα

At lower income scale  
A luminary  
An innovative thinker  
I draft short lectures to my saviors  
In cells of 3,000 characters I pack my life  
They want to know how much I suffered  
A shiny bait  
A history of metamorphosis

Γυαλιστερό δολωματάκι  
Ιστορία μεταμόρφωσης

The most dramatic promo ever

Το δραματικότερο promo ever

\*

\*

I'm dressed to the nines  
And I thank my sugar daddies

Φοράω τα καλά μου

Και ευχαριστώ τους sugar daddies μου

With the hunger of a whore when you  
cough her up

Με την πείνα της πουτάνας όταν της τα  
σκας

VI.

I'm et.al

VI.

In the paper of a great researcher  
Who takes their bow

Είμαι το et.al.

Στο έργο του σπουδαίου ερευνητή

Που καταχειροκροτείται

ΓΙΑΤΙ ΟΙ ΠΟΙΗΤΡΙΕΣ ΔΕΝ  
ΓΑΜΙΟΥΝΤΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥΣ

WHY WOMEN POETS DON'T FUCK  
EACH OTHER

Είμαι η γκόμενα της

I'm her date

Έχω την τιμή να τρίβω τα βρακιά της

And honored to rub her panties

Με τα απελευθερωτικά υγρά της

With her liberating wet pussy

Πλένω πιάτα

I wash the dishes

Τινάζω σεντόνια, απλώνω μπουγάδα

I shake the sheets, I hang out the wash

Την σώζω απ' τα νούμερα

I save her from numbers

Σπάζω το κεφάλι μου για τη ΔΕΗ

I wrack my brain to pay the bills

Πηγαίνω στη δουλειά

I head to work

Στριμώχνομαι στα αστικά. Με τρώνε οι  
δρόμοι

I squeeze myself into transport means. I  
roam the streets.

Γυρνάω ξεμαλλιάρα / παρουσιάζω τη  
φακή σαν γκουρμεδιά

I come back tousle-haired / Lentils are  
our new gourmet

Τα βράδια στύβω το κεφάλι μου

At nights, I wrack my brain again

Στραγγίζω την ψυχή μου / στα γραπτά  
της.

I drain my soul / writing  
And after that I'm cheerleading / a

Κι ύστερα τσηρλίντερ / σάκος, του μποξ.

punchbag

Βραχυκυκλωμένος δονητής.

A short-circuit vibrator

Βρώμικη πετσέτα - απόψε απαγγέλλει

A dirty towel; tonight she recites

Με ευχαριστεί αόριστα

She thanks me

Για την στήριξη και την υπομονή  
Θάβει το όνομά μου  
Το πλήθος παραληρεί: ω μα τι πνεύμα  
Διψάει να φανεί  
Αυτοδημιούργητη  
Σταρ του περιθωρίου  
Μετά στο σπίτι  
Θα με ρωτήσει πώς ήταν  
Αν φάνηκε πως προκαλεί  
Θα ενοχληθεί που ακόμα δεν έχω βγάλει  
συλλογή  
Που με έχει βάλει κάτω η ρουτίνα

A wallflower star  
Then we go home  
She'll ask me whether I liked it  
She'll worry whether she was  
provocative  
She'll get mad that I haven't published a  
collection yet  
And that routine has put me down

ΟΙ ΑΝΤΡΕΣ ΜΟΥ ΛΕΝΕ ΤΙ ΕΙΝΑΙ  
ΑΛΗΘΙΝΗ ΠΟΙΗΣΗ

MEN TELL ME WHAT VERIFIED  
POETRY IS

Οι άντρες μου λένε την αληθινή ποίηση  
Τα βρίσκουν μεταξύ τους  
Χαιρετίζουν ο ένας το βιβλίο του άλλου  
Ξέρω ποιος θα γράψει, για ποιον και τι

Men tell me what verified poetry is  
One gets along with the other  
One applauds the book of the other  
And I know who's writing for whom

Ξεφυλλίζω σπουδαία περιοδικά  
λογοτεχνίας και βαριέμαι

I flip through great literary magazines,  
and I feel bored

Οι γυναίκες στην παρέα τους  
Γράφουν ακόμα ένα άρθρο για την  
αύξηση των ποιητών  
Τη μείωση των καλών βιβλίων  
Παίρνουν τα μπράβο τους

Women in their group  
They write another article about the  
increase of poets  
And the decrease of good books  
They get their thumbs up

|                                       |                                           |
|---------------------------------------|-------------------------------------------|
| Ξέρω από τώρα τι θα κάνουν            | I already know what they're doing         |
| Με κάποιες σαν εμένα                  | With someone like me                      |
| -γνωστές οι μέθοδοι-                  | -well-known their methods are-            |
| Πρώτα κάνουν ό, τι μπορούν να σε      | First they do their best to exclude you   |
| αποκλείσουν                           | Till you yourself forget you even existed |
| Μέχρι να ξεχάσεις κι εσύ ίδια πως     |                                           |
| υπήρξες                               | If they fail so                           |
|                                       | They name your work                       |
| Αν δεν τους βγει                      | Napkin poetry                             |
| Ονομάζουν τη δουλειά σου              | Manifesto                                 |
| Ποίηση της σερβιέτας                  | Confessional                              |
| Μανιφέστο                             | They call you neurotic                    |
| Εξομολογητική                         | Underfucked                               |
| Αγάμητη                               | Lesbian                                   |
| Λεσβία                                |                                           |
|                                       | In their miserable meetups                |
| Στις μίζερες συναντήσεις τους         | They do their best to snuff you           |
| Κάνουν ότι μπορούν να σε σβήσουν      | The great men poets and their minions     |
| Οι ποιητάδες και οι οπαδοί τους       |                                           |
|                                       | And they believe you give a fuck          |
| Και πιστεύουν πως σκοτίστηκες         |                                           |
| <br>ΦΟΒΑΤΑΙ ΤΙ ΘΑ ΑΠΟΓΙΝΩ ΑΝ          | <br>SHE WORRIES WHAT'S TO BECOME          |
| ΠΕΘΑΝΕΙ                               | OF ME WHEN SHE DIES                       |
| <br>Αν μου φάνε το σπίτι οι τράπεζες  | <br>If the bank holds up the house        |
| Αν θα βάλω πούτσο                     | If I put on a cock                        |
| Όπως οι ανώμαλοι                      | Like the pervs                            |
| Και εγώ με φοβάμαι – κάθε μέρα αλλάζω | And me, I'm scared of me; I change        |
| Σκασίλα μου το οικογενειακό μας δράμα | every day                                 |
| Τίτλοι ιδιοκτησίας                    | Zero fucks I give for the family drama    |
| Κοινωνικές συμβάσεις                  | The title deeds                           |

The social contracts

Αν χρειαστεί

Είμαι έτοιμη για τη μοναξιά

If need be

I'm ready for a life of loneliness

Χρόνια εξασκούμε

It's been years I'm practicing

## 5. Αντί Επιλόγου

Στην παρούσα πτυχιακή εργασία επευφημήθηκε και αμφισβητήθηκε ανοιχτά η άναρχη ριζοσπαστική πλευρά της Queer θεωρίας, συζητήθηκε η σχέση της με τη Λογοτεχνία-ιδιαίτερα με την Ποίηση-και πως βοήθησε στην επαν-ερμίνευση λογοτεχνικών έργων queer περιεχομένου, και εν τέλει είδαμε πρωτότυπες μεταφράσεις ποιημάτων στην αγγλική από το έργο της Νόα Τίνσελ με τίτλο *Μακάρι να το είχα κάνει νωρίτερα*. Το αναπάντεχο της εργασίας, βέβαια, έγκειται στη συσχέτιση της Queer θεωρίας με τον χώρο της μετάφρασης. Η μετάφραση και το queer φαίνεται να ταξιδεύουν σε μια κοινή παράλληλο. Και οι δύο χώροι είναι χώροι «αποτυχίας» κι αναπόφευκτου «λάθους». «Λόγω αυτής της αποτυχίας τους προσφέρουν δημιουργικούς και συνεργατικούς τρόπους «μεταγραφής» του κόσμου» (Halberstam, 2011), ακόμα κι αν μας αναγκάζουν να αντιμετωπίσουμε τη σκοτεινή πλευρά της α-μεταφρασιμότητας και της α-προσδιοριστίας. Ωστόσο, και οι δύο χώροι έχουν πλέον τη δύναμη να επιτυγχάνουν ως «άσυλα ορατότητας» για όλους εκείνους που δεν εκπροσωπούνται, αλλά που κοινωνικά αποσιωπούνται.

## Βιβλιογραφία

B.J. Epstein και Robert Gillett (2017). “Introduction” στο βιβλίο *Queer in Translation* των προαναφερθέντων συγγραφέων, Routledge, σ. 1.

Barrett, Redfern Jon (2010). *Queer friendship: Same sex love in the works of Thomas Gray, Anna Seward, Mary Wollstonecraft, and William Godwin*. Swansea University, σ. 72 <http://cronfa.swan.ac.uk/Record/cronfa43030>.

Bassnett, Susan και André Lefevere, επιμ. 1990. *Translation, History and Culture*. Λονδίνο: Pinter.

Beauvoir, S., Το Δεύτερο Φύλο, Γλάρος, Αθήνα 1979, α' έκδοση 1949, σελ. 293.

Bengry, Justin (2021). Can and should we queer the past? Στο βιβλίο Helen Carr και Suzannah Lipscomb, επιμ. *What is History, Now? How the Past and the Present Speak to Each Other*. Λονδίνο: Weidenfeld & Nicolson, σ. 52. ISBN 9781474622455.

Blackburn-Daniels, S. (2020). 'Struggling with the tempter': the Queer Archival Spaces of Vernon Lee, Mary Robinson, and Amy Levy. *Volupté: Interdisciplinary Journal of Decadence Studies*. <https://doi.org/10.25602/GOLD.v.v3i1.1405.g1519>.

Britannica. (2024). *Algernon Charles Swinburne | Victorian Poet, Pre-Raphaelite Poet*. [Www.britannica.com. https://www.britannica.com/biography/Algernon-Charles-Swinburne#ref55372](https://www.britannica.com/biography/Algernon-Charles-Swinburne#ref55372).

Burton W. (2010). “Inverting the text: a proposed queer translation praxis”. Στο *In Other Words*, σ. 36. <http://wmburton.wordpress.com/2011/01/19/invertingtext/>.

Butler Judith, *Αναταραχή Φύλου-Ο Φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας*, (*Gender Trouble. Feminism and the subversion of identity*), μτφ. Καραμπέλας Γιώργος, επιμ. Σπυροπούλου Χριστίνα, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2009, α' έκδοση 1990, σ. 61.

Butler, Judith, *Bodies that Matter: On the Discursive Limits of «Sex»*, Εισαγωγή (xi). Routledge, Νέα Υόρκη 1993.

Chakrabarti, T. (2017). *The Queer Modernist Poetics of H.D., Gertrude Stein, and Amy Lowell*. An International Refereed English E-Journal Impact Factor: 2.24 (IIJIF), 2(4). <https://tlhjournal.com/uploads/products/74.turni-chakrabarti-article.pdf>.

Démont, M. (2018). *On Three Modes of Translating Queer Literary Texts. Queering Translation, Translating the Queer Theory, Practice, Activism* από τους Brian James Baer και Klaus Kaindl, σ. 157–171. <https://library.oapen.org/bitstream/id/3fa84241-5f60-4279-94f19bb0d29e7926/9781315505961.pdf>.

Evans Mary2 (2003), *Φύλο και κοινωνική θεωρία*, μτφ. Κιουπκιολής Αλέξανδρος, Μεταίχμιο, Αθήνα, σ. 12.

Foucault, Michel, *Ιστορία της σεξουαλικότητας-Η βούληση για τη γνώση*. Πλέθρον, Αθήνα, 2011.

Foucault, Michel, *Τι είναι Διαφωτισμός*, μτφ Στεφάνου Ροζάνη, Έρασμος, Αθήνα 1988, οπισθόφυλλο.

Glick, Elisa (2014). “*Turn-of-the-Century Decadence and Aestheticism*.” The Cambridge History of Gay and Lesbian Literature. McCallum, E. L., και Mikko Tuhkanen, επιμ. Νέα Υόρκη: Cambridge University Press, σ. 325.

Halberstam, J. (2011). *The Queer Art of Failure*. Duke University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv11sn283>.

Halperin, D. (1995). *Saint Foucault*. Οξφόρδη & Νέα Υόρκη: Oxford University Press.

Harvey, K. (1998). *Translating Camp Talk. The Translator*, 4(2), σ. 295–320. <https://doi.org/10.1080/13556509.1998.10799024>.

History.com Editors. (2018). *Oscar Wilde Trial*. HISTORY. <https://www.history.com/topics/gay-rights/oscar-wilde-trial>.

Hord, Levi C. R. (2016). ‘*Bucking the Linguistic Binary: Gender Neutral Language in English, Swedish, French and German*’. Western Papers in Linguistics/Cahiers Linguistiques de Western 3.

H-Romanens, A. (2016). *Queer themes in selected poems by Allen Ginsberg & Frank O'Hara*. Wwww.academia.edu. [https://www.academia.edu/33850964/Queer\\_themes\\_in\\_selected\\_poems\\_by\\_Allen\\_Ginsberg\\_and\\_Frank\\_OHara](https://www.academia.edu/33850964/Queer_themes_in_selected_poems_by_Allen_Ginsberg_and_Frank_OHara).

Hutchens, J. (2007). *Translating the Queer Voice: Problems with Polish Translations of Ginsberg's "America" and "Message."* The Journal of Popular Culture, 40(6), σ. 979–993. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5931.2007.00481.x>.

Iremonger, J. (2023). *Queering Aphra Behn*. University of Brighton. [https://cris.brighton.ac.uk/ws/portalfiles/portal/40618298/PHD\\_Thesis\\_Final\\_Submitted\\_Version.pdf](https://cris.brighton.ac.uk/ws/portalfiles/portal/40618298/PHD_Thesis_Final_Submitted_Version.pdf).

Johnson-Roehr, S. N. (2022). *One Name, Two Writers: The Story of Michael Field*. JSTOR Daily. <https://daily.jstor.org/one-name-two-writers-the-story-of-michael-field/>.

Kedem, Nir. 2019. 'What Is Queer Translation?' *Symploke*, αρ. 1-2, τομ. 27, σ. 157–183. <https://doi.org/10.5250/symploke.27.1-2.0157>.

Laqueur Thomas (2003), *Κατασκευάζοντας το φύλο-Σώμα και κοινωνικό φύλο από τους αρχαίους έλληνες έως τον Φρόιντ*, μτφ. Πελαγία Μαρκέτου, εισαγ. Κώστας Γιαννακόπουλος, Πολύτροπον, Αθήνα.

Malena, A. (2022). *Introduction. Queer Translation*. *TranscUlturAl: A Journal of Translation and Cultural Studies*, 14(1), 1–3. <https://doi.org/10.21992/tc29581>.

Martínez Pleguezuelos, Antonio Jesús (2021). "Translating the queer body." *Babel*, τομ. 67, αρ.1, σ. 113. <https://doi.org/10.1075/babel.00207.lep>.

Mckee, M. (2016). *Uncloseting the Harlem Renaissance: A Look at the Movement Through a Queer Lens*. CUNY City College. [https://academicworks.cuny.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1656&context=cc\\_etds\\_theses](https://academicworks.cuny.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1656&context=cc_etds_theses).

Oakley Ann, *Sex, Gender and Society*, Gower/Maurice Temple Smith, Αγγλία, 1985. (α' έκδοση 1972).

Peters, A. C. (1993). *“Whatever Happens, This Is”: Lesbian Speech-Act Theory and Adrienne Rich’s “Twenty-One Love Poems.”* Macsphere.mcmaster.ca. <http://hdl.handle.net/11375/12308>.

Pierpont, C. R. (2017). *Elizabeth Bishop’s Art of Losing*. The New Yorker. <https://www.newyorker.com/magazine/2017/03/06/elizabeth-bishops-art-of-losing>.

Popova, M. (2018). *Emily Dickinson’s Electric Love Letters to Susan Gilbert*. *The Marginalian*. <https://www.themarginalian.org/2018/12/10/emily-dickinson-love-letters-susan-gilbert/>.

Pradhan, A. (2020). *“Screaming with Joy”: Allen Ginsberg and the Politics of Queer Masochistic Performativity*. *Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities*, 12(1). <https://doi.org/10.21659/rupkatha.v12n1.06>.

Ross, C., & Antosa, S. (2021). *Expressions of queer women’s sexuality in 19th- and 20th-century European literature*. Βρετανική Ακαδημία (The British Academy). <https://www.thebritishacademy.ac.uk/blog/expressions-of-queer-womens-sexuality-in-19th-and-20th-century-european-literature/>.

Sontag, Susan (1964). *‘Notes on ‘Camp’*, *Partisan Review* XXXI(4); Επανεκτύπωση στο *Against Interpretation and Other Essays*, New York: Delta, 1967, σ. 275-92. <https://doi.org/10.1515/9781474465809-006>.

Spurlin, William J (2017). *“Queering Translation: Rethinking Gender and Sexual Politics in the Spaces between Languages and Cultures”* στο βιβλίο *Queer in Translation* από B.J. Epstein και Robert Gillett, Routledge, σ. 172- 183.

Spurlin, William J. *“Introduction: The Gender and Queer Politics of Translation: New Approaches.”* *Comparative Literature Studies*, τομ. 51, αρ. 2, 2014, σ. 201-214. <https://doi.org/10.5325/complitstudies.51.2.0201>.

Stefano Evangelista (2019). *Decadence and Aestheticism* από: *The Routledge Companion to Victorian Literature* Routledge. <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9780429507724-10>.

Tomioka, A. (n.d.). *Emily Dickinson as a Lesbian poet*. <https://core.ac.uk/download/pdf/229192864.pdf>.

Wells, A. M. (n.d.). *5 Queer Poets Who Invented (or Reinvented) Poetic Form*. The Poetry Lab. Ανάκτηση από <https://www.thepoetrylab.com/resources/anne-marie-wells/5-queer-poets-who-invented-poetic-form>.

Woodward, B. (2023). *“Shipwrecked in the modern world”: The Reception of Sappho* από King Edward’s School. <https://www.st-hughs.ox.ac.uk/wp-content/uploads/2023/09/Woodward-Ben.pdf>.

Zare, B. (2003). *Build a Dream world: Using Three Divergent Gynotopias to Help Students Imagine Change*. Transformations: The Journal of Inclusive Scholarship and Pedagogy, 14(1), 35–53. <http://www.jstor.org/stable/43587167>.

Βογιατζής, Π. (2019). *Αναπαραστάσεις της γυναικείας ομοφυλοφιλίας στην ελληνική λογοτεχνία των αρχών του 20ού αιώνα*. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/29736>.

Γραμμενίδης, Σ., Δημητρούλια, Ξ., Κουρδής, Ε., Λουπάκη, Ε., & Φλώρος, Γ. (2021). *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις της μετάφρασης*. Kallipos.gr, σ. 85. <https://doi.org/978-960-603-213-4>.

Δημητρούλια, Ξ., & Κεντρωτής, Γ. (2015). *Λογοτεχνική μετάφραση-θεωρία και πράξη* ([ηλ. βιβλίο]). Ανάκτηση από <http://hdl.handle.net/11419/5252>.

Καλοβυρνάς, Λ. (2016). *Πόσο βάρος σηκώνει ένα παπάκι*; Protagon.gr. <https://www.protagon.gr/apopseis/editorial/poso-varos-sikwnei-ena-papaki-44341074322>.

Κεφαλάς Η., *Ανθολογία Σύγχρονης Ελληνικής Ποίησης. Η δεκαετία του 1980 (Ιδιωτικό Όραμα)*, εκδ. Νέα Σύνορα, Λιβάνη, Αθήνα 1989.

Λούπα, Χ. (2011). *“Ερωτικό” - Ναπολέων Λαπαθιώτης -Τραγούδι: Ελ. Αρβανιτάκη (audio)*. Palmografos.com. <https://www.palmografos.com/permalink/10177.html#ixzz1f2Nwn8a6>.

Μυρτσιώτη, Γ. (2018). Β. Αμανατίδης: *“Ο,τι ζω θα γίνει ποίημα ή κείμενο.”* Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. <https://www.kathimerini.gr/life/people/941073/v-amanatidis-oti-zo-tha-ginei-poiima-i-keimeno/>.

Οταμπάσης, Χ. (2016). *Ποιητικές α-ορατότητες: Το Σώμα, το Φύλο και η Σεξουαλικότητα στην ποίηση των: Νίκου Στάγκου, Γιώργου Χρονά και Ανδρέα*

Αγγελάκη. *Queer κριτική και θεωρία*. Μεταπτυχιακή διατριβή. Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ).

\_\_\_\_\_ (2022). *Νεοελληνική ποίηση και ανδρική ομοφυλοφιλία (1830-2020): queer θεωρία και κριτική στη Νεοελληνική Φιλολογία*. Διδακτορική Διατριβή. Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ). <http://hdl.handle.net/10442/hedi/51757>.

Ουρανία Τσιακάλου (2015). «Φεμινιστική Μετάφραση: Από την *ritcriture au Féminin* προς μια *Queeriture*», Πρακτικά 4ης συνάντησης ελληνόφωνων μεταφρασεολόγων, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Θεσσαλονίκη, [https://www.frl.auth.gr/sites/4th\\_trad\\_congress/pdf/tsiakalou.pdf](https://www.frl.auth.gr/sites/4th_trad_congress/pdf/tsiakalou.pdf).

Παπαδημούλης, Δ., & Ομάδας Υψηλού Επιπέδου για την Ισότητα των Φύλων και τη Διαφορετικότητα. (2018). *Ουδέτερη ως προς το φύλο γλώσσα στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*.

[https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/187093/GNL\\_Guidelines\\_EL-original.pdf](https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/187093/GNL_Guidelines_EL-original.pdf).

Παπανικολάου, Δημήτρης (2018). «Συγκροτησιακή, υποστηρικτική, παλινωδική και ενσώματη – Η λογοκρισία της ομοφυλοφιλίας στον μακρό 20ό αιώνα». Λεξικό λογοκρισίας στην Ελλάδα. Της Πηνελόπης Πετσίνης και του Δημήτρη Χριστόπουλο (επιμ.), Καστανιώτης, Αθήνα, σ. 206-220.

\_\_\_\_\_ (2014). «Σαν κ' εμένα καμωμένοι». *Ο Ομοφυλόφιλος Καβάφης Και η Ποιητική της Σεξουαλικότητας*, Πατάκης, Αθήνα.

Τζανάκη, Δ. (2019). *Από το 1871 μέχρι το 1950: Γενεαλογία φύλου και σεξουαλικότητας*, Εφ. Συν., σελ. 12-13.

Τσακιστράκη, Χ. (2016). *Η queer θεωρία και πρακτική* [Κεφάλαιο]. Στο Ρεθυμνιωτάκη, Ε., Μαροπούλου, Μ., & Τσακιστράκη, Χ. (2016). *Φεμινισμός και Δίκαιο* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://hdl.handle.net/11419/6176>.

Χλόη Κολύρη, *Το φύλο σαν δόλωμα*, Πατάκης, Αθήνα 2017, σ. 614.